

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta životního prostředí

Katedra aplikované geoinformatiky a územního plánování

Typologie venkovského prostoru ve vybraném regionu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.

Diplomant: Lukáš Kalecký

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci „*Typologie venkovského prostoru ve vybraném regionu*“ jsem vypracoval samostatně pod odborným vedením svého vedoucího práce. Další informace mi poskytl RNDr. Radim Perlín, Ph.D. Uvedl jsem všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpal.

V Praze 18. 4. 2011

.....

Podpis

Poděkování

Upřímně děkuji panu prof. Ing. arch. Karlu Maierovi, CSc. a panu RNDr. Radimu Perlínovi, Ph.D. Děkuji všem ostatním, kteří mi umožnili zpracování diplomové práce.

Abstrakt

Předmětem řešení diplomové práce „*Typologie venkovského prostoru ve vybraném regionu*“ je venkov Královéhradeckého kraje, respektive jeho diferenciaci a potenciál pro rozvoj. Práce diskutuje možné přístupy k vymezení a typologii venkova.

Hlavním cílem práce je typologizace venkova Královéhradeckého kraje, včetně charakteristiky jednotlivých typů venkovských území. Cílů práce bylo dosaženo na základě dříve zpracovaných typologií, za pomoci dílčích hodnocení salda změn počtu obyvatel, hustoty zalidnění, průměrné velikosti místní části, složení populace, občanského vybavení, technické infrastruktury a polohy venkova.

Výsledky práce potvrzují tezi o existenci odlišných venkovů i na regionální úrovni (v rámci kraje). Výsledky dokládají, že různé typy venkova, mají jiné předpoklady budoucího vývoje, potýkají se s jinými problémy, ohrožují je jiná rizika a pro jejich udržitelný rozvoj bude vhodné zvolit odlišné způsoby podpory.

Výstupy práce, protože poukazují na současné disparity venkovských oblastí Královéhradeckého kraje, mohou být použity jako podklad k zmírnění těchto disparit při územním plánování a regionálním rozvoji.

Klíčová slova

Královéhradecký kraj, venkov, regionální diferenciaci, vývoj, rozvoj.

Abstract

The thesis „*Typology of the country area in a selected region*“ deals with the country of the region Hradec Králové, more precisely, it primarily focuses on its differentiation and potential for a further development. The paper discusses various approaches to the definition and typology of the country.

The main aim is to suggest a typology of the country in the region of Hradec Králové as well as to outline the main characteristics of the individual types of country areas. The aims of the paper have been achieved with various methods: the elaboration of the previously constructed typologies, evaluation of the changes in the number of inhabitants, analysis of population density, average size of local parts, structure of population, household equipment, technical infrastructure and the location of the country.

The results of the thesis verify the initial assumption that there exist various types of the country even on a regional level (within one region). The obtained results confirm the hypothesis that different types of the country have varying presumptions for the future development and that they face to different problems. Moreover, different types of the country vary in the hazards for their sustainable development. On the basis of this, it can be postulated that varying types of the country require varying methods of its support.

Having identified the current disparities in the country in Hradec Králové region, the paper presents the outcomes, which can serve as a basis for lessening the disparities in the process of landscape planning and regional development.

Keywords

Hradec Králové region, the country, regional differentiation, development, growth.

Obsah

1.	Úvod	10
2.	Cíle práce	12
3.	Metodika	13
3.1	Vymezení venkovského prostoru	13
3.2	Způsob zpracování typologie	15
3.2.1	Ukazatel 1 (saldo změn počtu populace)	15
3.2.2	Ukazatel 2 (hustota zalidnění)	15
3.2.3	Ukazatel 3 (průměrná velikost místní části)	16
3.2.4	Ukazatel 4 (složení populace)	16
3.2.5	Ukazatel 5 (občanská vybavenost)	17
3.2.6	Ukazatel 6 (technická infrastruktura)	18
3.2.7	Ukazatel 7 (vzdálenost od centra)	19
3.2.8	Výsledné zpracování	19
3.3	Použitý software	20
3.4	Vstupní data	20
4.	Literární rešerše	21
4.1	Problematika vymezení venkova	21
4.1.1	Klasifikace způsobů vymezení venkova	23
4.1.2	Nejčastěji používané způsoby vymezení českého venkova	24
4.2	Problematika typologie venkova	28
4.2.1	Význam typologizace venkova	28
4.2.2	Vybrané typologie venkova	29
4.2.3	Typologie venkova použité na regionální úrovni	35

5.	Typologie venkova Královéhradeckého kraje	36
5.1	Vymezení venkova	36
5.2	Zhodnocení dílčích ukazatelů vstupujících do typologie.....	37
5.2.1	Saldo změn počtu obyvatel	37
5.2.2	Hustota zalidnění	38
5.2.3	Velikost místní části.....	39
5.2.4	Populační potenciál.....	40
5.2.5	Občanská vybavenost.....	42
5.2.6	Technická infrastruktura	45
5.2.7	Časová dostupnost.....	48
5.3	Vymezení typů venkova	49
5.3.1	Vymezení typů venkova na základě standardizace pořadím	49
5.3.2	Vymezení typů venkova metodou přirozených zlomů.....	55
5.3.3	Zhodnocení výsledků a přínos práce.....	58
6.	Diskuse	60
7.	Závěr.....	62
8.	Přehled literatury a použitých zdrojů.....	65
9.	Přílohy	69

1. Úvod

Předpokládáme-li existenci různých venkovských prostorů, je vhodné tato území vymezit, identifikovat jejich potřeby, problémy a rozvojový potenciál. Poté je teprve možno vytvářet takové programy a formy podpory, které povedou k omezení nežádoucích regionálních rozdílů, zajistí udržitelný rozvoj území a budou vytvářet relativně stejné podmínky pro plnohodnotný život.

Prohlubování regionálních rozdílů na území České republiky, v posledních desetiletích, bylo mnohokrát zmiňováno a popsáno [např. *BLAŽEK, CSANK 2007; HAMPL 2007; MUSIL, MÜLLER 2008*].

Předmětem výzkumu se stává identifikace a popis mechanismů, vedoucích k regionální diferenciaci a zvětšování kontrastnosti jednotlivých oblastí [např. *BLAŽEK, HAMPL 2009; HAMPL, BLAŽEK, ŽÍŽALOVÁ 2008*]. Výzkum se zaměřuje i na vymezení problémových oblastí [např. *MARADA 2001; HAVLÍČEK aj. 2008; CHROMÝ, SKÁLA 2010*].

Venkov je často označován jako svébytný a specifický prostor v sídelní soustavě, i proto se jím konkrétně zabývá řada autorů. Dříve například *MAIER [1990]* ve snaze zajistit venkovu plnohodnotné podmínky pro kvalitní život, dnes *BINEK aj. [2007, 2009]*, *MAJEROVÁ [2009a, 2009b]*, *CHROMÝ, JANČÁK, MARADA, HAVLÍČEK [2011]* atd.

Význam zabývat se v diplomové práci venkovským územím dokládá i to, že na českém venkově žije (dle různých variant vymezení) 2,4 – 3,5 mil. obyvatel. Venkovský prostor zaujímá 70,5 % – 80,6 % celkové plochy ČR a počet venkovských obcí ČR dosahuje 83,7 % – 93,8 % z celkového počtu obcí [*ČSÚ, 2008*].

Regionální diferenciaci venkova dlouhodobě věnuje pozornost *PERLÍN [např. 1998b, 2010b]*. S cílem zhodnotit diferenciaci a předpoklady pro rozvoj venkova, vymezují *PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010]* typy venkovských oblastí ČR, a doporučují prověřit výsledky této typologie na lokální úrovni.

Již dříve zpracoval např. *PERLÍN [2001]* typologii venkovských obcí Středočeského kraje nebo *HUŠKOVÁ, PECHÁČKOVÁ [2003]* typologii venkovského prostoru Libereckého kraje. V návaznosti na výše uvedené, pak diplomová práce „*Typologie venkovského prostoru ve vybraném regionu*“ zkoumá diferenciaci a podmínky pro rozvoj venkova v Královéhradeckém kraji.

2. Cíle práce

Práce má za cíl, v reakci na článek „*Typologie venkovského prostoru Česka*“ [PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA, 2010], zhodnotit diferenciaci venkova na lokální úrovni. Práce se pokusí, podobně jako CHROMÝ, JANČÁK, MARADA a HAVLÍČEK [2011], potvrdit tezi o neexistenci jednoho, ale hned několika odlišných venkovů, s rozdílnými problémy, potenciálem rozvoje a potřebou jiných způsobů podpory.

Hlavním cílem práce je vypracování typologie venkova Královéhradeckého kraje. Pomocí typologie specifikovat rozdíly a společné znaky venkovských obcí v tomto kraji. Nastínit trendy vývoje venkovského území správních obvodů pověřených obecních úřadů Královéhradeckého kraje.

Cílů bude dosaženo podle postupu popsaného v kapitole třetí (metodika) a za použití dříve zpracovaných prací a metodik uvedených v kapitole čtvrté (rešeršní část).

Výstupy práce by měly poukázat na disparity venkovského prostoru Královéhradeckého kraje a mělo by být možno jich využít jako podkladů pro identifikaci a zmírnění těchto disparit, při územním plánování a regionálním rozvoji.

3. Metodika

Při zpracování diplomové práce bylo vycházeno z poznatků a prací uvedených v kapitole čtvrté (přehled literatury). Práce respektuje „*Metodické pokyny pro zpracování diplomové práce na FŽP*“ [2010].

Vlastní zpracování typologie venkova Královéhradeckého kraje bylo vyhotoveno na základě práce „*Typologie venkovského prostoru Libereckého kraje*“ [HUŠKOVÁ, PECHÁČKOVÁ, 2003], podle metodických podkladů „*Typologie venkovského prostoru na příkladu obcí Středočeského kraje*“ [PERLÍN, 2001] a podle výukových materiálů pro předmět „*Rozvojové problémy venkova*“ (UK – PŘF).

Postupy, kterými bylo dosaženo vytčených cílů, jsou řazeny podle kroků tak jak následovaly. Jednotlivé kroky jsou popsány a zdůvodněny.

3.1 Vymezení venkovského prostoru

Pro zpracování typologie venkova je nutné nejprve rozhodnout co za venkov považovat a proč. V prvním kroku byl proto Královéhradecký kraj posuzován dle níže uvedených 10 variant vymezení venkova:

- Venkovem jsou všechny obce do 2 000 obyvatel.
- Venkovem jsou všechny obce do 3 000 obyvatel.
- Venkovem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 100 obyvatel / km².
- Venkovem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel / km².
- Venkovem jsou všechny obce, které nemají status města.
- Venkovem jsou všechny obce, které nejsou pověřeným obecním úřadem (POU).

-
- Venkovem jsou všechny obce, které nemají status města, mají méně než 2 000 obyvatel, jejich hustota obyvatel je nižší než 150 obyvatel / km² a současně hodnota souhrnného indikátoru charakterizujícího udržitelný rozvoj území je nižší než 190 bodů.
 - Venkovem jsou všechny POU, ve kterých žije více než 15 % obyvatel v obcích s průměrnou hustotou zalidnění pod 100 obyvatel na km².
 - Venkovem jsou všechny POU, ve kterých žije více než 15 % obyvatel v obcích s průměrnou hustotou zalidnění pod 150 obyvatel na km².
 - Venkovem jsou oblasti POU dle metodiky vymezení TERPLAN.

Neexistuje jeden univerzální „nejvhodnější“ způsob vymezení venkova. Proto je třeba uvažovat, k čemu bude vymezení dále využito a na základě posouzení např. sídelní struktury konkrétního území vybrat vhodnou variantu vymezení.

Na základě úvah, zhodnocení a zdůvodnění uvedených variant (kapitola 5.1), byl vybrán nejvhodnější způsob vymezení venkova pro dále zpracovávanou typologii venkova Královéhradeckého kraje (podle předpokladů pro rozvoj obcí).

Pro zpracování typologie bylo označeno za venkov správní území pověřených obecních úřadů (POU) mimo vlastních „středisek“ – měst se statusem POU.

3.2 Způsob zpracování typologie

Po vymezení venkovského prostoru následuje sběr a úprava dat použitých pro zpracování typologie.

Do analýzy vstupují agregované údaje za všechny venkovské obce v jednotlivých POU. Údaje jsou převedeny na relativní, aby bylo možné mezi sebou srovnávat jednotlivé venkovské oblasti.

Typologie byla zpracována pomocí sedmi skupin ukazatelů:

- Salda změn počtu obyvatel
- Hustoty zalidnění
- Průměrné velikosti místní části
- Složení populace
- Občanského vybavení
- Technické infrastruktury
- Polohy (vzdálenosti od centra)

3.2.1 Ukazatel 1 (*saldo změn počtu populace*)

Procentuální rozdíl mezi počtem obyvatel za určitý časový úsek (v práci použito období 10 let). Ukazatel dobře zachycuje změny počtu obyvatel, ke kterým došlo v posledních letech. Do ukazatele se promítá, která obec /oblast POU/ se potýká s vylidňováním a jeví se jako neatraktivní pro bydlení a která je naopak např. zasažena suburbanizačními tendencemi.

3.2.2 Ukazatel 2 (*hustota zalidnění*)

Vypočítána jako počet obyvatel venkovských obcí, resp. venkovských oblastí POU na jejich správní území. Jedná se o tradiční ukazatel míry urbanizace území. Čím je hodnota (hustota zalidnění) větší, tím jsou např. efektivněji vynaloženy náklady na rozvod energií a snižují se ztráty. Zjednodušeně můžeme říci, že čím vyšší je hustota obyvatel venkovské oblasti, tím více se blíží svým charakterem městu.

3.2.3 Ukazatel 3 (průměrná velikost místní části)

Tento ukazatel popisuje rozdrobenost sídelní struktury a byl spočítán jako počet všech místních částí venkovských obcí ve správních obvodech POU / počet obyvatel žijících v těchto obcích.

Hodnocení vychází z předpokladu, že větší počet obyvatel v místních částech znamená lepší předpoklady pro zajištění nezbytných funkcí sídla a přispívá k jeho lepší vybavenosti. Rozdrobenost sídelní struktury (větší počet sídel v obci) klade větší nároky na výkon správy obce. Např. vybudování a údržba technické infrastruktury, nebo zajištění dopravní obslužnosti, je pro obce s velkým počtem místních částí náročné (mnohdy nereálné). Vyšší počet obyvatel v místních částech znamená i lepší předpoklady pro rozvoj podnikání, kulturní a společenský život v obci.

3.2.4 Ukazatel 4 (složení populace)

Ukazatel byl zkonstruován na základě dvou dílčích indikátorů.

- Index produktivní populace

Tato hodnota byla vypočítána jako poměr mezi produktivní složkou obyvatelstva (ve věku 15 – 65 let) a ostatním obyvatelstvem.

Vyšší hodnota indexu znamená více ekonomicky aktivních obyvatel a tedy lepší předpoklad pro ekonomický rozvoj obce a přísun finančních prostředků. Protože v současné době již nemusí platit, že nižší hodnoty tohoto ukazatele znamenají stárnutí obyvatelstva (přestože Královéhradecký kraj patří ke krajům s nejvyšším průměrným věkem obyvatel), byl zpracován i poměr mezi produktivní a neproduktivní složkou (viz níže).

- Předproduktivní složka obyvatel / poproduktivní složka obyvatel

Vyšší hodnoty tohoto ukazatele znamenají, že je více dětí než starých lidí a obec má lepší předpoklady se do budoucna rozvíjet.

Oba dva dílčí indikátory znamenají lepší předpoklady pro rozvoj obce. Do zpracování typologie byla zařazena průměrná hodnota obou indikátorů, nazvaná jako „složení populace“.

3.2.5 Ukazatel 5 (občanská vybavenost)

Tento ukazatel v sobě zahrnuje úroveň vybavení jednotlivých správních obvodů (třemi) prvky občanské vybavenosti. Hodnocena byla vybavenost základní školou (s rozlišením úplné ZŠ (1. – 9. stupeň) a neúplné ZŠ (1. – 5. ročník)), zdravotním střediskem, poštou a úřadovnou policie.

Po úvaze a vyhodnocení nebyla vybavenost policií do zpracování typologie zahrnuta, jedná se o položku, která se ve venkovských obcích Královéhradeckého kraje prakticky nevyskytuje. Sledována nebyla též tržní zařízení, protože jejich rozmístění reflektuje tržní prostředí (nabídku a poptávku) a jejich rozmístění je v čase více proměnlivé.

Položky občanské vybavenosti zahrnuté do zpracování typologie (ZŠ, zdravotní středisko a pošta) jsou v čase méně proměnlivé, a měly by být v území rozděleny relativně rovnoměrně, tak aby byla zajištěna přibližně stejná dostupnost pro obyvatele venkova. Též se jedná o ukazatele, které na první pohled vypovídají o kvalitě obce a často ovlivňují volbu místa bydliště.

Počet jednotlivých zařízení v celém venkovském území každého POU byl sečten a přepočten na 10 000 obyvatel. Neúplná základní škola byla hodnocena polovinou bodu.

V dalším kroku se sestavení ukazatele liší podle dvou rozdílných způsobů vymezení typů venkova:

První způsob vymezení (standardizace pořadím)

Pro první způsob vymezení venkova následovala standardizace pořadím (bylo stanoveno sestupné pořadí dle kvality vybavenosti POU od nejvyšších hodnot) a stanoveno průměrné pořadí každého POU za všechny sledované položky. Do typologie tak vstupuje jedna průměrná hodnota charakterizující míru občanské vybavenosti.

Druhý způsob vymezení (pomocí metody přirozených zlomů)

Metodou přirozených zlomů byly venkovské oblasti POU rozděleny do (tři a pěti) skupin podle „úspěšnosti“ v každé ze sledovaných položek (ZŠ, zdravotní středisko, pošta). Výsledky byly dále zprůměrovány. Do zpracování výsledné typologie také vstupuje jedna průměrná hodnota charakterizující míru občanské vybavenosti

3.2.6 Ukazatel 6 (technická infrastruktura)

Ukazatel v sobě zahrnuje tři dílčí položky. Vybavenost veřejným vodovodem, splaškovou kanalizací s ČOV a plynovodem.

Technická infrastruktura je do typologie zahrnuta, protože představuje další z ukazatelů, který hodnotí „kvalitu“ obcí. Vybavenost technickou infrastrukturou je jedním z předpokladů pro další rozvoj sídel. Jedná se o zařízení, jejichž vybudování je ekonomicky značně náročné a jejich přítomnost ovlivňuje např. volbu místa bydlení, či umístění firmy. Má též ekologický, resp. environmentální význam.

Indikátor byl zkonstruován stejným způsobem jako v případě občanského vybavení. V rámci správních obvodů byl sečten počet jednotlivých prvků technické infrastruktury a přepočten na deset tisíc obyvatel.

Dále byla sestavena průměrná hodnota charakterizující vybavenost venkovských území technickou infrastrukturou. Podle dvou rozdílných způsobů vymezení venkovských typů byla data upravena standardizací pořadím a metodou přirozených zlomů (stejným způsobem jako v případě občanského vybavení).

3.2.7 Ukazatel 7 (vzdálenost od centra)

Poloha – dostupnost centra – se v současné době ukazuje jako velmi významná a je jedním z klíčových faktorů ovlivňujících proces suburbanizace, umísťování podnikatelských záměrů atd.

Jako spádové centrum správních území pověřených obecních úřadů Královéhradeckého kraje bylo určeno krajské město. Též bylo uvažováno s dostupností venkovských obcí do obcí s rozšířenou působností (ORP), ale do typologie nebyl tento ukazatel zahrnut, ukázal se jako nepříliš významný.

Poloha jednotlivých POU byla vypočtena jako průměrná hodnota časové dostupnosti všech venkovských obcí správního obvodu. Data byla získána z internetového portálu Mapy.cz, jako vstupní kritéria byla zvolena nejrychlejší cesta a neplacený úsek.

3.2.8 Výsledné zpracování

Po sestavení výše popsaných sedmi skupin ukazatelů bylo dvojím způsobem provedeno vymezení typů venkova. Jednak standardizací pořadím (vymezení 4 typů venkova) a jednak metodou přirozených zlomů (vymezení 3 typů a 5 typů venkova).

Způsob stanovení jednotlivých typů venkovského prostoru je pro lepší orientaci zařazen a popsán ve vlastní práci (kapitola 5.3).

3.3 Použitý software

- Standardní kancelářský software (Microsoft Office 2007 atp.).
- ArcGIS 9.3.1 SP2.

3.4 Vstupní data

- Počet obyvatel k 1. 1. 2010, zdroj: ČSÚ.
- Počet obyvatel k 1. 1. 1999, zdroj: ČSÚ.
- Správní členění k 1. 1. 2010 (rozloha, počet částí obce atp.), zdroj: ČSÚ.
- Občanská vybavenost v roce 2010 (pošta, ZŠ, Zdravotní středisko), zdroj: ČSÚ.
- Technická infrastruktura v roce 2006 (veřejný vodovod, kanalizace s ČOV, plynovod), zdroj: *Regionální informační servis (RIS)*, [cit.: březen 2011].
- Poloha (časová dostupnost centra), zdroj: mapový portál *Mapy.cz* [cit.: březen 2011].

4. Literární rešerše

4.1 Problematika vymezení venkova

Před vlastní typologií venkova je nutné venkov vymezit. Samotná otázka: „*Co je a co není venkov?*“ se zdá na první pohled triviální, ovšem při hlubší úvaze dospějeme k závěru, že jednoznačná odpověď vlastně není možná.

Existuje mnoho přístupů, metodik a kritérií, podle kterých je možné venkov vymezit. V této kapitole se pokusím uvést literaturu, která se danou problematikou zabývá, a zmíním alespoň některé přístupy vymezení venkova. Přes značnou obsáhlost nelze shrnout veškerou související problematiku, důvody a problémy vymezení a uvádět veškeré poznatky autorů (např. potírání rozdílů mezi městem a venkovem, vliv současných suburbanizačních trendů* atd.).

„Kde leží rozhraní počtu obyvatel mezi sídly městskými a venkovskými, je toto rozhraní ostré, nebo je v něm přechodová zóna? Je podoba tohoto rozhraní v území našeho státu všude stejná, či nikoliv? To jsou otázky, které si kladli geografové a urbanisté již od počátku 20. století.“ [KUBEŠ, 2000, str. 35].

U nás se problematikou vymezení venkova zabýval v minulosti např. JUREČEK, KOZÁK [1952], poukázali na neudržitelnost členění sídel na města, městyse a venkovské obce a zavádějí klasifikaci novou. Podle různých kritérií (počet obyvatel, ekonomicky aktivní v zemědělství aj.) vymezují obce městské, lázeňské, dělnické a venkovské.

V dalších letech dochází ke změnám. Klasifikace z roku 1955 zavádí pojem „smíšená obec“ a upravuje kritéria zařazování, popisuje SRB, KUČERA [1962]. HURSKÝ [1960] kritizuje rozčleňování obcí na města a vesnice, doporučuje přechodovou kategorii (městys – polovenkovské sídlo). S klasifikací a vymezením městských a venkovských obcí přichází také ABENDROTH a PAVLÍK [1961].

* Do tématu dobře zasvěcuje např. videodokument „*Vesničko má přestavovaná*“ <<http://www.stream.cz/video/549679-vesnicko-ma-prestavovana>> nebo publicistický pořad *Nedej se* – díl s názvem *Sídelní kaše* – <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1095913550-nedej-se/208562248420030/>>.

HURSKÝ [1961] poukazuje na neobjektivnost členění obcí na základě počtu obyvatel. Doporučuje brát ohled na geografické podmínky, sídelní strukturu regionů a obslužnou vybavenost obcí. Charakteristice „sídel přechodného typu“ se věnuje např. *LÁZNIČKA [1969]*. Problematikou se zabýval také *VAISHAR [1985]*, *VAISHAR a ZAPLETALOVÁ [1989]*.

Kritéria vymezení venkova shrnuje již *VEREŠÍK [1955]*. Později přehled přístupů k členění vesnických a městských sídel uvádí *ANDRLE a SRB [1988]*, stejní autoři *[1990]* zdůrazňují potřebu kategorizace obcí. *SLAVÍK [1990]* upozorňuje na subjektivní přístup a nebezpečí prosazování různých „mocenských“ zájmů při kategorizaci obcí.

Z novějších prací se vymezení venkovského obyvatelstva věnuje např. *PAVLÍK [2005]*, ve svém příspěvku shrnuje historický kontext vymezení, uvádí některé přístupy k vymezení u nás i ve světě a poukazuje na obtíže používání jednotných kritérií pro větší území. Přestože si je vědom názory, některých autorů (např. *SAUNDERS, 1981*), že nemá význam rozlišovat mezi městem a venkovem. Smysl vymezení venkovského obyvatelstva zdůvodňuje odlišností charakteru venkova, sociálních vazeb a podobně. Rozdílnost mezi městem a venkovem, resp. městským a venkovským obyvatelstvem popisuje dobře např. *BLAŽEK [1998]*.

MAŘÍKOVÁ [2005, str. 37] uvádí, že pojem venkov je natolik široký, že umožňuje mnoho výkladů. „*Pod tímto pojmem si každý může představit něco jiného – venkovan svou obec, ekolog přírodu, zemědělec hospodářsky využívanou půdu, turista volnou krajinu...*“. Citace připomíná možnou definici krajiny, což řeší např. *SKLENIČKA [2003]*.

Potřebu zabývat se venkovem samostatně (tedy nutnost jeho vymezení) dokládá celá řada prací, např. *ŠTENCLOVÁ [1998]*, *PERLÍN [1998a, 2009]*. Jedná se totiž o specifický fenomén v sídelní soustavě, který vyžaduje specifické formy podpory, a právě proto je nutné jeho vymezení.

Potřeba neopomínat venkovské oblasti vyplývá též z dokumentu „*Evropské perspektivy územního rozvoje*“ a z „*Územní agendy Evropské unie pro udržitelný rozvoj*“. Vymezením venkova se stejně jako u nás zabývají z obdobných důvodů i jinde ve světě, např. *PIZZOLI a GONG [2007]*.

4.1.1 Klasifikace způsobů vymezení venkova

MAŘÍKOVÁ [2005, 2006] rozdělila způsoby vymezení venkova takto:

- Subjektivní vymezení – založeno na dojmech a cítění lidí. Např. nazývají-li místní obyvatelé centrální prostor náves a skupinu vícepodlažních domů na okraji bytovky jsme na vesnici. Pokud odpoví, že se jedná o náměstí a sídliště jde o město [např. *PERLÍN, 1998a*].
- Objektívni vymezení kvalitativní – kritéria jsou víceméně přesně specifikována, ale lze je špatně hodnotit (kvantifikovat). Rozhodnutí je věcí subjektivního názoru odborníka. Například architektonický vzhled, urbanistická struktura.
- Objektívni vymezení kvantitativní – kritéria jsou jasně definována, aplikace je snadná, ovšem jejich použití přináší problémy (status obce, počet obyvatel, hustota zalidnění atd.).
- Kombinace předchozích.

BINEK [2009] rozděluje přístupy k vymezení takto:

- Přístupy založené na velikosti sídel s aspektem na demografii a prostorovou strukturu.
- Přístupy založené na charakteru krajiny, interakci lidí a přírodního prostředí, ekonomických, sociálních a ekologických funkcích krajiny.
- Přístupy založené na charakteru sídel, správním postavení, obslužnosti sídla.
- Přístupy jiné.

PERLÍN [2009, 2010a] zdůrazňuje, že je nutno jasně určit, zdali se jedná o kritéria národní či regionální. Tedy jestli budeme vymezovat venkov např. v rámci EU, republiky, kraje, okresu, ORP, POU.

Přičemž při hodnocení je nutné rozlišovat vymezení:

- Venkovského prostoru, oblasti

Pro hodnocení venkovského prostoru (oblasti) se používá např. hustota osídlení (pomocí této metody je v rámci EU za venkov považována celá ČR, kromě Prahy).

- Venkovských obcí, resp. sídel

Kritériem je např. počet obyvatel.

4.1.2 Nejčastěji používané způsoby vymezení českého venkova

Uvádět všechny způsoby vymezení venkova by bylo značně náročné, i proto, že je celá řada dílčích vymezení sloužících specifickým cílům. Při vymezení narážíme na mnoho problémů. Jednak musíme rozhodnout, zdali budeme hledat hranice venkovských obcí, respektive sídel, či oblastí, jednak musíme určit kritéria vymezení. Neméně důležité je určit k jakým záměrům bude vymezení využito, či na jak velké území má být uplatněno.

PERLÍN [2009, 2010a] pro vymezení venkovských obcí ČR navrhuje použít hranici 3 000 obyvatel. Čímž do hodnocení bude zahrnuta i většina venkovských obcí jižní Moravy.

Pro vymezení venkovského prostoru doporučuje používání modifikovaného ukazatele OECD a Eurostatu (nyní metodika OECD a Eurostatu používá hustotu 100 obyvatel / km²):

-
- 1) Převážně venkovské regiony jsou správní obvody obcí s rozšířenou působností, ve kterých žije více než 50 % obyvatel v obcích s průměrnou hustotou zalidnění pod 150 obyvatel / km².
 - 2) Významně venkovské regiony jsou správní obvody obcí s rozšířenou působností, ve kterých žije více než 15 % a méně než 50 % obyvatel v obcích s průměrnou hustotou zalidnění pod 150 obyvatel / km².
 - 3) Ostatní správní obvody ORP lze považovat za městské.

Vymezením venkovských regionů podle metodiky OECD a Eurostatu se zabývá též *STŘELEČEK, SKÁLOVÁ [2000]*. S metodikou, kterou zpracoval Terplan, ji srovnává *BARTUŠEK [2000]*.

Terplan vymezuje následující typy:

Výrazně venkovské	(V1)	– více než 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
Převážně venkovské	(V2)	– 37,5 % až 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
Venkovské celkem	(V)	– (V1 + V2).
Smíšené	(S)	– 25 % až 37,5 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
Nevyhraněné celkem	(N)	– (V2 + S + M2).
Převážně městské	(M2)	– 15 % až 25 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
Výrazně městské	(M1)	– méně než 15 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
Městské celkem	(M)	– (M1 + M2).

Za venkovské obce jsou považovány obce s hustotou do 100 obyvatel / km².

Tuto metodiku využila např. *TRNKOVÁ, TRNKA [2000]*.

ČSÚ [2008] posuzuje 8 možných variant vymezení venkova na úrovni ČR:

- Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel.
- Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 100 obyvatel / km².
- Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel / km².
- Venkovským prostorem jsou všechny obce se statusem města.
- Venkovským prostorem jsou všechny obce, které nejsou obcemi s POU a Praha.
- Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel mimo obcí v zázemí krajských měst.
- Venkovským prostorem jsou obce do 5 000 obyvatel vymezené multikriteriálně.
- Z venkovského prostoru varianty předchozí byly vyčleněny obce přechodného typu (více v citované publikaci).

„Program obnovy venkova Královéhradeckého kraje na období 2009 – 2013“

používá následující vymezení:

Městským prostorem je obec, která splňuje alespoň jednu z následujících podmínek:

- Má status města.
- Má více jak 2 000 obyvatel.
- Její hustota obyvatel je vyšší než 150 obyvatel / km² a současně hodnota souhrnného indikátoru charakterizujícího udržitelný rozvoj území je vyšší než 190 bodů. Více v analytické studii: *„Specifické oblasti v Královéhradeckém kraji“ [2009]*.

Ostatní obce tvoří venkovský prostor.

Tato varianta vymezení je užita též v publikaci *„Postavení venkova v Královéhradeckém kraji“ [ČSU, 2009]*.

4.2 Problematika typologie venkova

4.2.1 Význam typologizace venkova

Na venkov je často pohlíženo jako na jeden prostor (dichotomie město x venkov). Přitom lze předpokládat, že český venkov není homogenní prostor. Spíše se jedná se o různé typy venkova, které prošly rozdílným vývojem, mají jiný předpoklad rozvoje, potýkají se s jinými problémy a vyžadují jiné způsoby podpory. O diferencovaný pohled na venkov se pokouší např. *BLAŽEK [2004]*.

Regionální diferenciace území byla mnohokrát prokázána a zabývá se jí řada autorů např. *BLAŽEK [1994, 1996]*, *HAMPL [2005]*, *MARADA [2001]*, *ŠTIKA [2002, 2004]* atd.

MUSIL [1988] vymezuje tzv. „vnitřní periferii“ – obce vzdálené od krajských středisek, sledující hranice krajů. Nové vymezení [*MUSIL, MÜLLER 2008*], prokazuje zvyšování rozdílů, a nárůst významu geografické polohy. Na prohloubení regionálních rozdílů upozorňuje dále např. *BLAŽEK, CSANK [2007]* a *HAMPL [2007]*.

Právě teorie ze skupiny jádro – periferie, podrobně popisuje *BLAŽEK, UHLÍŘ [2002]*, bývají nejčastěji uvažovány při problematice rozvoje venkova.

Přestože většina autorů se zabývá diferenciací celého území komplexně, nikoliv pouze venkovem, často jsou jako „zaostávající“ vymezeny z různých příčin právě venkovské oblasti.

Ostatně moje bakalářská práce „*Využití venkovského prostoru v antropogenně postižené krajině severních Čech*“ ukazuje nejen na zcela rozdílný vývoj měst a venkova v okresech Chomutov, Most, Teplice, Ústí n. L., ale i na specifický vývoj vesnic (venkova) v tomto regionu oproti jiným oblastem ČR.

Na možnost a potřebu sledovat regionální diferenciace venkova upozorňuje např. *PERLÍN [1998b, 2001, 2010b]*, *BINEK, aj. [2007]*, *PERLÍN, KULDOVÁ [2008]*, *PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010]*, *HAVLÍČEK [2007]*. Vesměs společným důvodem je přesvědčení, že pokud existují rozdílné typy venkova, pak by rozvojové programy

měly tyto rozdíly reflektovat. Prokázat různé typy venkova se nově pokouší např. *CHROMÝ aj. [2011]*.

BINEK, aj. [2007, str. 23] píše: „Typologizace venkovského prostoru je úvodním a nezbytným krokem k jeho analýze, poznání v souvislostech a k následnému navržení možných nástrojů oživení... Pro systémové řešení řady problémů venkova a nastavení plošných rozvojových mechanismů je účelová strukturace venkova velmi důležitá.“

4.2.2 Vybrané typologie venkova

Podobně jako vymezení venkova i vlastní typologizace jsou zpracovávány v řadě profesí. Často jsou prováděny pouze pro potřeby dílčího výzkumu, či se specifickým záměrem.

ŠTĚPÁN a VAŘEKA [1991] přinášejí typologizaci východních Čech zpracovanou podle charakteru lidové architektury. Domnívají se, že kostrou naší kulturní krajiny jsou vesnická sídla; a historická jádra s tradiční architekturou považují za kostru vesnických sídel.

MAIER [1990] uvádí hned několik typologií venkova. Např. podle vlivu koncentračních procesů a prostorové diferenciacce venkovského osídlení rozlišuje tři typy venkova:

- Urbanizovaná venkovská území
- Stabilizovaná venkovská území
- Periferní území

Podrobněji rozděluje typy venkovských území na:

- Periferní agrární jednotky
 - Vylidněné
 - Vylidňující se
- Stabilizované agrární jednotky
- Jednotky s nedostatkem pracovních příležitostí
 - Periferní jednotky napojené na tradiční industriální území
 - Industriální a smíšené jednotky s výrazným nedostatkem pracovních příležitostí
- Stabilizované jednotky s relativně dobrou kvantitativní bilancí pracovních příležitostí
- Průmyslové jednotky s předimenzovanou výrobní funkcí
- Územní jednotky s významným podílem terciární sféry
 - Jednotky s vysokým podílem terciéru obecně
 - Jednotky s dominantní úlohou cestovního ruchu a rekreace

Dále uvádí, že na regionální úrovni lze rozdělit venkovská území na:

- Pohraniční
- Agrární
- Industriální

TRNKOVÁ [2009] uvádí 3 typy venkovských sídel:

- „Klasická“ venkovská sídla
- Venkovská sídla v zázemí významných center osídlení
- Venkovská sídla rozptýleného typu

BINEK, aj. [2007] rozděluje typologie venkova do několika kategorií:

○ Velikostní a polohová typologie

Kde rozděluje sídla podle velikostních kategorií:

- do 199 obyvatel
- 200 – 499 obyvatel
- 500 – 999 obyvatel
- 1 000 – 1 999 obyvatel
- 2 000 – 2 999 obyvatel

a dále podle polohy:

- Zázemí měst
- Obce s velmi dobrou dopravní polohou
- Obce s průměrnou dopravní polohou
- Obce se špatnou dopravní polohou

○ Sídlní typologie, která rozčleňuje venkovská sídla na:

- Sídla v suburbánním území jádra
- Sídla na hlavních urbanizačních osách
- Sídla na vedlejších urbanizačních osách
- Sídla mimo urbanizační osy
- Sídla v marginálním území

○ Historicko-sociální typologie

Například typologie, kterou zpracoval *PERLÍN [1998a]*, uvedeno dále.

-
- Typologie podle vybavenosti obcí
 - Bohatá vybavenost – obec má MŠ a ZŠ, lékaře, obchody, knihovnu a další vybavenost.
 - Základní vybavenost – obec se ZŠ, lékařem a alespoň jedním obchodem.
 - Malá vybavenost – obec má obchod a 1. stupeň ZŠ nebo lékaře, který ordinuje jen některé dny v týdnu.
 - Žádná vybavenost – obec nemá žádný ze základních prvků vybavenosti.

PERLÍN vypracoval několik různých typologií:

- Typologie vypracovaná na základě vývoje počtu obyvatel a domů [PERLÍN, 1998b]
 - Pomocí standardní shlukové analýzy rozděluje venkov podle okresů ČR do 6 skupin, oblastí s podobným vývojem:
 - ✓ Sudety (20 okresů)
 - ✓ Zemědělské oblasti (17 okresů)
 - ✓ Nerozvojové oblasti (21 okresů)
 - ✓ Periferní oblasti (4 okresy)
 - ✓ Středočeské okresy (4 okresy)
 - ✓ Okresy příměstské a moravského pomezí (6 okresů)

-
- Typologie zpracovaná pomocí socioekonomických ukazatelů [PERLÍN, 1998b]
 - Zpracována na základě více než 20 sociálně ekonomických ukazatelů za roky 1994 – 1996; typologie vymezuje tyto oblasti:
 - ✓ Bohaté Sudety
 - ✓ Chudé Sudety
 - ✓ Venkov v bohatých zemědělských oblastech
 - ✓ Vnitřní periferie
 - ✓ Příměstská zóna

Obě výše uvedené typologie, přestože byly vyhotoveny na základě zcela jiných kritérií, vymezují podobné venkovské oblasti.

- Kombinací předešlých typologií byly vymezeny následující typy [PERLÍN, 1998a]:
 - Suburbánní zóna (8 okresů)
 - Venkov v bohatých zemědělských oblastech (18 okresů)
 - Severozápadní a severní Sudety (20 okresů)
 - Jihozápadní a jižní Sudety (7 okresů)
 - Vnitřní periferie (16 okresů)
 - Moravsko-slovenské pomezí (4 okresy)

Mapa k dispozici v příloze 1.

Přičemž autor uvádí, že není možné považovat hranice okresů za přesné hranice vymezených venkovských oblastí (typů), ty jsou pozvolné. Podstatné je vymezení charakteru daného typu, nikoliv jeho přesné hranice.

PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010] vypracovali novou typologii (ukazující potenciál rozvoje venkova), která oproti předešlým není tolik zatížena omezenou datovou základnou. Byl hodnocen venkov správních území pověřených obecních úřadů ČR, nikoliv okresů.

V rámci typologie bylo vymezeno 8 typů venkovských oblastí, popisuje např. *PERLÍN [2010b]*.

- Rozvojový venkov
- Nerozvojový sousedský venkov
- Moravská periferie
- Vybavený moravský venkov
- Problémový rekreační venkov
- Intenzivní rekreační oblasti
- Strukturálně postižený průmyslový venkov
- Neprofilovaný venkov

Rozmístění jednotlivých typů venkova zobrazeno v příloze (příloha 1).

Na základě generalizace typologie rozlišuje 3 základní (nejzákladnější) typy českého venkova:

- Suburbánní venkov
- Venkov v Čechách
- Moravský venkov

PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010, str. 182]: „V dalším studiu bude nutné zpracovanou typologii ověřit podrobným zkoumáním vnitřních podmínek rozvoje venkova na lokální úrovni.“ O to se do jisté míry pokouší i tato diplomová práce.

4.2.3 Typologie venkova použité na regionální úrovni (podle potenciálu pro rozvoj)

Typologii venkovského prostoru Libereckého kraje zpracovala HUŠKOVÁ a PECHÁČKOVÁ [2003], pro hodnocení byla použita kritéria:

- Index vývoje počtu trvale bydlícího obyvatelstva
- Index stáří v roce
- Index vývoje počtu trvale obydlených domů
- Vybavenost obcí ZŠ
- Vybavenost obcí vodovodem
- Vybavenost obcí kanalizací
- Přímá vzdálenost od ORP

Typologii venkova Středočeského kraje vypracoval PERLÍN [2001], využívá následující kritéria:

- Saldo změn počtu obyvatel
- Hustotu zalidnění
- Průměrnou velikost místní části
- Index produktivní populace
- Občanskou vybavenost (ZŠ, zdravotní středisko, pošta, policie)
- Technickou infrastrukturu (vodovod, kanalizace s ČOV, plynovod)
- Polohu

Následně rozděluje středočeský venkov do 4 typů.

5. Typologie venkova Královéhradeckého kraje

5.1 Vymezení venkova

Vlastní typologii venkova předcházelo vymezení venkova. Posuzováno bylo deset různých variant vymezení venkova (viz metodika). Rozdílnost vymezení venkova při použití různých variant (doplněna vybranými charakteristikami) je znázorněna v kartogramech (přílohy 2 až 6).

Jako venkov nakonec bylo označeno správní území pověřených obecních úřadů (POU) bez vlastních „středisek“ (měst se statutem POU). Důvodem je přesvědčení, že města s pověřeným obecním úřadem tvoří přirozená spádová „střediska“ zajišťující svému okolí většinu chybějících nejběžnějších potřeb. Pro zpracování typologie venkova na základě předpokladů pro rozvoj se tento způsob zdál jako nejvhodnější.

V práci dále nerozlišuji mezi venkovskou oblastí a venkovskými obcemi. Za venkov / venkovské území / venkovské obce, považuji všechny obce ve všech správních územích POU, mimo vyloučených měst.

Vědomě se tak dostávám do rozporu s tvrzením, že je vhodné rozlišovat vymezení venkovských obcí a venkovských oblastí, uvádí *PERLÍN [2009, 2010a]*.

Vymezení venkovských oblastí jsem provedl na základě vymezení venkovských obcí.

Do typologie venkovského prostoru Královéhradeckého kraje tak vstupují souhrnná data za venkovské obce 35 správních obvodů POU.

5.2 Zhodnocení dílčích ukazatelů vstupujících do typologie

U dílčích výsledků se často pokouším vysvětlit důvody, proč určitá území dopadají lépe než jiná. Jedná se ovšem o hypotézy a určení skutečného důvodu vyžaduje samostatné analýzy.

5.2.1 Saldo změn počtu obyvatel

Ukazatel dobře popisuje změny, ke kterým došlo v minulém desetiletí (znázorněno v příloze 7). Z výsledků jsou zřejmé současné trendy spojené se suburbanizací a desurbanizací. Zatímco po roce 1990 se většina venkovských obcí potýkala s úbytkem, odchodem obyvatelstva, nyní se dá mluvit o opaku.

„Pouze“ cca ¼ venkovských obcí zaznamenala v minulé dekádě úbytek obyvatel, jedná se zejména o periferní oblasti. Nejhorších výsledků dosáhl venkov ve správním území POU Teplice nad Metují (-5,3 %), Rokytnice v Orlických horách (-3,2 %), Svoboda nad Úpou (-1,4 %) a Žacléř (-0,2 %). Dále následuje venkovské území POU Nová Paka, zde již ovšem venkov získal (1,5 %). Na opačné straně stojí venkov POU Třebechovice pod Orebem, Hradec Králové, Smiřice, Náchod, Nechanice, Nové Město nad Metují, Opočno a Česká Skalice, ve jmenovaných osmi oblastech došlo v posledním desetiletí k nárůstu venkovského obyvatelstva o více jak 10 %.

Pokud se podíváme na městské území, zjistíme, že z 35 měst POU jich pouze 6 zaznamenalo kladných hodnot, v ostatních došlo k úbytku obyvatel. Situace je tedy opačná oproti venkovskému území. Nejlepších hodnot dosáhlo město Třebechovice pod Orebem (nárůst obyvatel o víc jak 9 %). Tento nárůst lze vysvětlit polohou města. Třebechovice pod Orebem se ukazují jako atraktivní příměstský satelit krajského města. Též je zde ovšem výrazná populace romského obyvatelstva, což může být další možné vysvětlení.

Z výsledků je patrný nárůst obyvatel ve venkovských oblastech v zázemí velkých měst, zejména Hradce Králové a nárůst obyvatel na venkově s dobrou

dopravní polohou. Například v POU Hradec Králové je krajské město v podstatě jediné vylidňující se. Vedle toho v periferním území dochází k úbytku obyvatel jak ve městech, tak na venkově.

Zažitý scénář vylidňujícího se venkova a migrace obyvatel do měst již neplatí, lidé po vybudování ekonomického zázemí hledají trvalé bydlení na venkově.

5.2.2 Hustota zalidnění

Hustota zalidnění je tradiční ukazatel hodnocení míry urbanizace a „venkovskosti“. Nicméně ukazatel může být značně zkreslen velikostí katastru jednotlivých obcí. Hustota zalidnění ve venkovských oblastech správních obvodů POU dosahuje hodnot od extrémně nízkých až po vysoké, které jsou typické pro městské území.

Nejnižší hustotu obyvatel má venkov v POU Rokytnice v Orlických horách (cca 11 obyvatel / km²), dále Svoboda nad Úpou (22 obyvatel / km²), Sobotka (27 obyvatel / km²), Broumov (30 obyvatel / km²). Jedná se o periferní oblasti, které i v celkovém hodnocení dosahují podprůměrných výsledků. Na tato území se pravděpodobně nadále promítají vlivy některých dřívějších politických rozhodnutí.

Na druhé straně stojí dvě venkovské oblasti POU Úpice (s hustotou 129 obyvatel / km²) a Hronov (108 obyvatel / km²), jsou to jediné oblasti, které mají hustotu nad 100 obyvatel / km².

V celkovém hodnocení ovšem tato dvě území (Úpice a Hronov) dopadají podprůměrně a dokládají, že hustota zalidnění je významný ukazatel, nikoliv však jediný a nejdůležitější pro další rozvoj. Totéž potvrzuje venkov POU Třebechovice pod Orebem, který má naopak velmi nízkou hustotu zalidnění (38 obyvatel / km²) ovšem vzhledem ke své poloze a dopravní dostupnosti se ve výsledném hodnocení umísťuje v popředí.

Pro výslednou typologii a následný rozvoj sídel se hustota zalidnění ukazuje jako důležitý, nikoliv ovšem jako stěžejní faktor. Přesto však, přes určité výjimky, podíváme-li se do kartogramu (příloha 8) vidíme, že vyšší hustota zalidnění vesměs reflektuje urbanizační osy.

5.2.3 Velikost místní části

Ukazatel popisuje rozdrobenost sídelní struktury. Z kartogramu (příloha 9) je vidět některé oblasti typické nižší rozdrobeností sídelní struktury. Nejvyšších hodnot (nejvíce obyvatel na jedno venkovské sídlo – část obce) dosahují horské a podhorské oblasti Krkonoš a Broumova. POU Úpice (695 obyvatel), Hostinné (559 obyvatel), Trutnov (472 obyvatel), Vrchlabí (430 obyvatel), Teplice nad Metují (400 obyvatel). Je to dáno specifickými geografickými podmínkami, které více než jinde podporují koncentraci obyvatel do jednoho místa.

Poměrně vysokých hodnot dále dosahují venkovské oblasti POU Týniště nad Orlicí (365 obyvatel), Vamberk (335 obyvatel), Hradec Králové (330 obyvatel), Smiřice (297 obyvatel), Opočno (289 obyvatel) a Kostelec nad Orlicí (279 obyvatel). Přestože se jedná vesměs o souvislé území (jak ukazuje kartogram), v jednotlivých částech je tento fakt podpořen rozdílnými historickými skutečnostmi. Někde to je vysoká lesnatost (POU Týniště n. O.) a zároveň koncentrace průmyslu, jinde k tomu naopak přispívají vysoce úrodné zemědělské půdy (POU Smiřice).

Vysoká rozdrobenost sídelní struktury je naopak charakteristická pro venkov ve správním území obce s rozšířenou působností (ORP) Jičín. Všechny venkovské oblasti POU spadající pod ORP Jičín jsou typické vysokou rozdrobeností sídelní struktury. Vůbec nejnižší hodnotu (pouze 27 obyvatel připadajících na jedno venkovské sídlo) najdeme v POU Sobotka.

Výsledky ukazují, že větší velikost místní části (obdobně jako hustota) vytváří předpoklady pro rozvoj sídel. Ovšem samotná skutečnost vyšší koncentrace obyvatel v sídlech rozvoj nezaručuje, ten je závislý i na dalších faktorech.

5.2.4 Populační potenciál

Index produktivní populace

Index produktivní populace venkovského území POU Královéhradeckého kraje se pohybuje v rozmezí 1,96 – 2,96 bodů. Nejvyšší index znamená, že v území (POU Svoboda nad Úpou) žije téměř 75 % obyvatel ve věku 15 – 65 let. Nejnižší hodnota 1,96 (POU Lázně Bělohrad) vyjadřuje cca 65 % obyvatel ve věku 15 – 65 let. Rozdíl mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou se liší o 10 % a značí vysoký počet obyvatel v produktivním věku na venkově celého Královéhradeckého kraje.

Královéhradecký kraj se vyznačuje dlouhodobě nejstarší věkovou strukturou mezi kraji i nejvyšším průměrným věkem hned za Prahou.

Vysoký podíl obyvatel v produktivním věku znamená vysoký podíl ekonomicky aktivních a z krátkodobého hlediska to lze chápat jako výhodu. Z dlouhodobého pohledu může představovat hrozbu v podobě stárnutí a vymírání obyvatelstva. Poslední vývoj naznačuje, že se jedná spíše o přechodný trend, spojený se změnou životního stylu.

Porovnání předproduktivní a produktivní složky obyvatel

Tento ukazatel se v rámci venkova POU Královéhradeckého kraje pohybuje v rozmezí hodnot 0,6 – 1,3. Více poproduktivní složky venkovského obyvatelstva než složky předproduktivní (hodnota menší než 1) je v 19 oblastech. Nejméně příznivá situace je v POU Lázně Bělohrad, kde připadá na 100 dětí cca 163 důchodců (hodnota 0,6). Dále následuje POU Týniště nad Orlicí (0,76), POU Sobotka (0,76), POU Úpice (0,79) a POU Nová Paka (0,8).

Na opačné straně žebříčku stojí POU Hradec Králové (1,3), Trutnov (1,2), Rokytnice v Orlických horách (1,2), Vrchlabí a Opočno.

Na venkově Královéhradeckého kraje nepatrně převažuje (cca o 0,3 %) předproduktivní složka obyvatel nad složkou poproduktivních obyvatel. Jedná se o příznivější hodnotu, než která je charakteristická pro celý Královéhradecký kraj. V Královéhradeckém kraji převažovalo ve stejném období (k 1. 1. 2010) o cca 5,5 % poproduktivní obyvatelstvo, nad předproduktivním.

Souhrnný indikátor „složení populace“

Do typologie vstupuje průměrná hodnota obou výše uvedených ukazatelů. Jak můžeme vidět v příloze (příloha 10) výsledky obou ukazatelů se od sebe příliš neliší. Lze říci, že nejpříznivější stav populace lze sledovat v zázemí tří největších měst (Hradec Králové, Trutnov a Náchod). A v oblastech s atraktivním přírodním prostředím (venkovské oblasti Krkonoš, Broumovska a Orlických hor).

Částečně tím je možno potvrdit současné trendy. Kdy se zakládání rodiny odsouvá do pozdějších let, do chvíle kdy je vybudováno ekonomické zázemí. Přičemž jako místo trvalého bydlení je voleno místo s kvalitním přírodním prostředím a/nebo dobrou dopravní dostupností center.

Výsledky se ovšem dají vysvětlit i jinak, v některých oblastech mohou být ovlivněny např. větším počtem romského obyvatelstva, které je celkově mladší.

5.2.5 Občanská vybavenost

Pošta

Pošta je jedno ze zařízení, které by mělo být v území rozmístěno relativně rovnoměrně. Vybavenost jednotlivých venkovských obcí poštou je zobrazena v kartogramu (příloha 11) a souhrnné výsledky za venkov v jednotlivých správních územích nalezneme v příloze 12.

Nejmenší vybavenost venkovských obcí poštou (v přepočtu na tisíc obyvatel) lze sledovat v zázemí Hradce Králové (správní území POU Hradec Králové a POU Smiřice). To pravděpodobně souvisí s dobrou dostupností krajského města, které slouží jako centrum a lidé z okolních vesnic využívají občanskou vybavenost tohoto centra.

Na spodních místech se dále umísťují zpravidla „periferní“ oblasti, které se i v celkových výsledcích ukazují jako „zaostávající“, např. venkovský prostor POU Kopidlno s velkým počtem nejmenších obcí (do 200 obyvatel).

Ve vybavenosti jednotlivých oblastí poštou se zřejmě promítají i historické vlivy a geografické podmínky. Hornaté oblasti mají lepší vybavenost poštou, protože mobilita obyvatel byla vždy obtížnější. Naopak v oblastech s nižší polohou a relativně mírným terénem, nebylo nutno vytvářet tak hustou síť zařízení, docházková vzdálenost se prodlužuje. Přítomnost pošty může souviset též s turistickým ruchem, rekreační oblasti mají poštu, protože je využívána návštěvníky.

Základní škola

Základní škola se nevyskytuje ve čtyřech venkovských oblastech, ve správním území POU Sobotka, Lázně Bělohrad, Červený Kostelec a Třebechovice pod Orebem.

Ve vybavenosti venkovských obcí základní školou se promítají některé obdobné faktory jako v případě vybavenosti poštou.

Přítomnost škol na venkově je mnohdy suplována přítomností školy ve spádovém „městském středisku“ a často nemusí být její přítomnost v obci stěžejním předpokladem rozvoje obce. Někdy je např. z důvodů dobré dostupnosti a předpokladu vyšší kvality upřednostňována městská škola záměrně, což nakonec vede k uzavření venkovské školy.

V některých oblastech, zejména s řídkým osídlením a rozdrobenou sídelní strukturou, je zřizování škol na venkově problematické (ekonomicky neúnosné). V případě, že ani dostupnost středisek není ideální, stává se přítomnost školy jedním z limitujících faktorů příštího rozvoje venkovských obcí.

Zdravotní středisko

Na venkově tří správních území POU (Broumov, Červený Kostelec a Třebechovice pod Orebem) není žádné zdravotní středisko. Zobrazeno v příloze 12.

Ve vybavenosti venkovských obcí zdravotním střediskem hraje vliv opět více faktorů. Jednak poloha, sídelní struktura a s tím související časová dostupnost městských zdravotních středisek a také počet obyvatel žijících v obci, resp. sídle.

Z kartogramu můžeme pozorovat, že opět relativně nejlépe jsou vybaveny horské a podhorské oblasti Krkonoš. Naopak nižší vybavenost je v oblastech s velkým množstvím malých správních území a s větší koncentrací středních měst (podhorských městeček). Lékařská střediska jsou umísťována do těchto měst. Jde o území mezi Hradcem Králové, Jaroměří a Náchodem. Dále pokračující až na Broumovsko, kde se projevuje spíše perifernost území, která je zřejmá i v některých dalších okrajových oblastech.

Souhrnný ukazatel občanské vybavenosti

Z výsledků vyplývá (příloha 11 a 12), že občanská vybavenost je prvkem, který na vesnicích není vždy nezbytně nutný. Vliv absence občanské vybavenosti se projevuje zejména v periferních polohách, kde může být stěžejní pro rozvoj obcí. Jako příklad lze uvést venkov v POU Kopidlno, který nese znaky „vnitřní periferie“. Venkov POU Kopidlno dopadá podprůměrně ve všech ukazatelích občanské vybavenosti, a jako „problematický“ pro příští rozvoj vychází i z celkového hodnocení.

Naopak venkov v blízkosti krajského města, přestože se vyznačuje podprůměrnou občanskou vybaveností, není tímto, co se potenciálu pro rozvoj týče, příliš ovlivněn. Alespoň pokud budou pokračovat současné trendy, např. zvyšující se mobilita.

Venkov v zázemí krajského centra může sloužit jako noclehárna a lidé mohou pohodlně využívat služeb města. Veškerou sledovanou vybavenost (poštu, školu i zdravotní středisko) může tomuto venkovu poskytnout město a lidé její absenci ve venkovské obci nemusí považovat za problém.

Je třeba upozornit, že způsob sestavení tohoto indikátoru (viz metodika) sebou nese jisté nedostatky a lehce může dojít ke špatné interpretaci výsledků, je důležité posuzovat v širších souvislostech. Do výsledku se promítá např. různorodost sídelní struktury kraje.

Chceme-li získat objektivní přehled o vybavenosti venkova v jednotlivých POU, je dobré výsledky těchto oblastí (které byly získány jako přepočtené na 10 000 obyvatel) porovnat s kartogramem ukazujícím vybavenost jednotlivých venkovských obcí (příloha 11 a 12). Skutečně objektivní posouzení by vyžadovalo samostatné analýzy a nemohlo by vycházet z běžně dostupných dat.

5.2.6 Technická infrastruktura

Vodovod

Vodovod je ve venkovském území Královéhradeckého kraje relativně rovnoměrně a dobře zastoupen (patrně z přílohy 13). Ze 413 venkovských obcí Královéhradeckého kraje má vodovod 350 obcí (cca 85 %).

Největší absence vodovodu je zřejmá ve venkovském území správního obvodu POU Jičín, jedná se o území charakteristické rozdrobenou sídelní strukturou a velkým počtem nejmenších obcí, zavedení prvků technické infrastruktury (např. vodovodu) v těchto územích je ekonomicky náročné a neefektivní.

V přepočtu na 10 000 obyvatel dopadá nejlépe POU Rokytnice v Orlických horách, protože všechny čtyři venkovské obce mají vodovod a celkem v nich žije pouze okolo 1 000 obyvatel. V konečném pořadí (dle přepočtu na 10 000 obyvatel) se nutně hůře umístí POU s většími sídly (s větším počtem obyvatel žijících v území), byť by byly všechny vybaveny daným prvkem technické infrastruktury stejně jako např. Rokytnice v Orlických horách.

Souhrnné pořadí (příloha 14) vybavenosti venkovských oblastí POU vodovodem (přepočet na 10 000 obyvatel) tak vyjadřuje spíše náročnost na údržbu vodovodu. Přestože budou POU vybaveny prvkem technické infrastruktury stejně (např. 100 % obcí POU bude napojeno na vodovod), náročnost na jejich údržbu více zatěžuje oblasti s menším počtem napojených obyvatel. Vybavenost jednotlivých POU vodovodem je vhodnější posoudit podle kartogramu (příloha 13).

Kanalizace s ČOV

Podíváme-li se na kartogram zobrazující vybavenost venkovských obcí kanalizací zakončenou ČOV (příloha 13), vidíme promítající se snahu o ochranu hodnotných přírodních oblastí.

Nejlepších výsledků dosahuje POU Svoboda nad Úpou, Rokytnice v Orlických horách, Vrchlabí atp. Jedná se zejména o území v CHOPAV (chráněné oblasti přirozené akumulace vod) a nejcennějších přírodních územích (např. KRNP, CHKO Orlické hory).

Nejhorší vybavenost kanalizací s ČOV nalezneme v okrese Jičín, tedy v území s rozdrobenou sídelní strukturou a velkým počtem malých obcí.

Ve venkovských oblastech správních území POU Sobotka, Lázně Bělohrad, Červený Kostelec, Kopidlno, Chlumeck nad Cidlinou, ale také Broumov chybí kanalizace s ČOV úplně.

Plynofikace

Napojení na plyn, respektive plynofikace obce závisí na trasách vysokotlakých plynovodů. Napojení obce na plynovod je možné pouze v blízkosti těchto tras a obvykle je též podmíněno plynofikací obcí sousedních.

Na řadě území, mimo trasy vysokotlakých plynovodů, vzhledem k předpokládanému nízkému odběru zemního plynu a vysoké investiční náročnosti vybudování rozvodných tras, nebude připojení obce na plynovod v nejbližší době vůbec možné.

Vybavenost venkovských obcí plynem ukazuje kartogram (příloha 13). Je vidět, že největší množství plynofikovaných obcí se nachází v POU v blízkosti krajské metropole. Naopak hornaté oblasti jsou plynofikovány podstatně méně.

Souhrnné hodnocení technické infrastruktury

Celkové hodnocení technické infrastruktury ukazuje kartogram v příloze 14.

Je patrné, že způsob hodnocení vybavenosti technickou infrastrukturou úplně nereflexuje stav vybavení jednotlivých venkovských oblastí POU, ale promítá v sobě i ochotu obcí vynakládat prostředky na prvky technické infrastruktury

Nedokonalost metodického postupu (popsán v metodice) se projevuje zejména v případě vodovodu, na který je napojeno často 100 % obcí správního území POU, ale v hodnocení se lépe umísťují oblasti s menším počtem obyvatel (porovnejte Rokytnice v Orlických horách x Vrchlabí). Při hodnocení vybavenosti POU prvky technické infrastruktury je tedy vhodné konfrontovat celkové hodnocení vybavenosti POU (přepočet prvků technické infrastruktury na 10 000 obyvatel) s rozmístěním technické infrastruktury v jednotlivých obcích (příloha 13 a 14).

Dále je třeba si při hodnocení technické infrastruktury uvědomit, že samotný údaj „obec má kanalizaci“ (či jiný prvek technické infrastruktury), ještě neznamena, že jsou na něj napojena všechna sídla (části obce) a nevypovídá o tom, kolik % obyvatel obce je na ten který prvek technické infrastruktury skutečně napojeno. Při hodnocení se tak nutně dopouštíme nepřesností. Reálný stav skutečnosti by vyžadoval rozsáhlé analýzy a nemohl by vycházet z běžně evidovaných statistických údajů.

5.2.7 Časová dostupnost

Časová dostupnost se ukazuje jako zásadní ukazatel potenciálu rozvoje obcí. Mnohdy ovlivňuje jiné indikátory rozvoje. Například výhodná poloha vůči centru může nahrazovat nedostatečnou občanskou vybavenost obcí.

Posuzována byla časová dostupnost venkovských obcí do ORP, která se ovšem ukázala jako nepřilíš významná (do výsledné typologie nebyla zahrnuta). Lidem z venkova poskytuje chybějící potřeby nejbližší „středisko“ tím je POU, ve kterém lidé zpravidla naleznou nejběžněji využívané služby současné společnosti (např. supermarket).

Prvním „střediskem“ venkovských obcí se ukazuje POU. Časová dostupnost venkovských obcí do těchto „středisek“ přesto nebyla v typologii využita. Na základě úvah bylo vyhodnoceno, že nehraje velký význam, zdali trvá dostupnost do POU 10 či 15 minut. Můžeme se ale domnívat, že excentricky umístěné středisko POU (např. Dobruška) hraje určitou roli při rozvoji venkova.

Daleko důležitější se ovšem ukazuje dostupnost do krajského města Hradce Králové (případně napojení na Prahu). Excentrické položení Hradce Králové předurčuje jeho dostupnost a má velký význam na rozvoj venkovských oblastí. Nejhůře dopadají periferní oblasti Krkonoš a Broumova.

Silně zvýhodněny jsou oblasti s dobrým dopravním (v současné době zejména s dobrým silničním napojením). Dnes je již celkem běžné, že studenti posledních ročníků středních škol jezdí do škol autem (např. trasa Kostelec n. O. – Hradec Králové). Jsou zjevné současné trendy naší společnosti. Zároveň tato situace poukazuje na zranitelnost „vyspělé“ civilizace v případě uskutečnění některých potenciálních hrozeb budoucího vývoje (např. ropný zlom).

Časovou dostupnost venkovských obcí a oblastí zobrazuje kartogram (příloha 15).

5.3 Vymezení typů venkova

Rozdělení 35 venkovských oblastí do typů s podobným předpokladem pro rozvoj bylo provedeno dvěma způsoby. Jednak pomocí standardizace pořadím, kdy došlo k vymezení 4 typů venkova a jednak pomocí metody přirozených zlomů, kdy bylo vymezeno 3 a 5 typů venkova. Výsledky (vymezené typy venkova) zobrazuje příloha 17.

Zatímco první způsob je vhodný použít v případě, že se jedná o lineární posloupnost, v opačném případě se zdá vhodnější použít metodu přirozených zlomů.

5.3.1 Vymezení typů venkova na základě standardizace pořadím

Pomocí standardizace pořadím bylo stanoveno pořadí správních obvodů pro jednotlivé dílčí ukazatele (saldo změn počtu obyvatel, hustota zalidnění, průměrná velikost místní části, složení populace, občanské vybavení, technická infrastruktura a časová dostupnost). Umístění (pořadí) podle úspěšnosti venkovských oblastí v hodnocených položkách je uvedeno v příloze 16. Následně bylo stanoveno průměrné pořadí z dílčích (sedmi) pořadí.

Venkovské oblasti byly dále rozděleny, podle celkového průměrného pořadí, do 4 základních typů a to pomocí směrodatné odchylky, průměrného pořadí, minimální a maximální hodnoty. Způsob vymezení typů venkova je uveden v tabulce 1.

Tabulka 1 - Způsob stanovení typů správních obvodů

Typ venkova	Způsob vymezení	Celkové průměrné pořadí	Počet POU
A	min; (P-STD)	9,857 – 13, 721	6
B	(P-STD); P	13,721 – 17,955	10
C	P; (P+STD)	17,955 – 22,189	13
D	(P+STD); max	22,189 – 27,429	6

- P – průměrná hodnota celkového pořadí správních obvodů (17,9551)
- STD – směrodatná odchylka souboru celkového průměrného pořadí správních obvodů (4,233666)
- min – minimální hodnota (9,857143)
- max – maximální hodnota (27,42857)

Výsledné pořadí jednotlivých venkovských oblastí, průměrná hodnota umístění a zařazení do skupiny je uvedeno v tabulce 2.

Tabulka 2

celkové pořadí 1 = nejúspěšnější	Venkovská oblast POU	Průměrná hodnota	Typ oblasti
1	Hradec Králové	9,857	A
2	Smiřice	10,14286	A
3	Náchod	12,42857	A
3	Třebechovice p. O.	12,42857	A
5	Nechanice	12,85714	A
6	Kostelec nad Orlicí	13,57143	A
7	Hořice	14,14286	B
7	Opočno	14,14286	B
9	Trutnov	14,85714	B
10	Jaroměř	15,14286	B
11	Nový Bydžov	15,85714	B
11	Týniště nad Orlicí	15,85714	B
11	Vamberk	15,85714	B
14	Nové Město nad Metují	16,57143	B
15	Dvůr Králové nad Labem	16,71429	B
16	Vrchlabí	17,14286	B
17	Rychnov nad Kněžnou	18	C
18	Jičín	18,28571	C
19	Chlumec nad Cidlinou	18,42857	C
20	Police nad Metují	18,85714	C
20	Rokytnice v Orł. horách	18,85714	C
22	Svoboda nad Úpou	19,28571	C
23	Žacléř	19,42857	C
24	Česká Skalice	19,71429	C
25	Hronov	20	C
25	Teplice nad Metují	20	C
27	Dobruška	20,14286	C
28	Hostinné	20,42857	C
29	Úpice	21,14286	C
30	Broumov	22,42857	D
31	Červený Kostelec	23,28571	D
32	Lázně Bělohrad	23,71429	D
33	Nová Paka	25,28571	D
34	Kopidlno	26,14286	D
35	Sobotka	27,42857	D

Rozdělení venkova Královéhradeckého kraje do 4 typů (A – D)

Typ A

Tento typ představuje „nejúspěšnější“ typ venkovských oblastí. Můžeme ho označit jako „vysoce rozvojový venkov“, venkov s největším předpokladem rozvoje (lidské expanze).

Jedná se o správní obvody Hradec Králové, Smiřice, Náchod, Třebechovice, Nechanice a Kostelec nad Orlicí.

Jde především o území v zázemí krajského města – venkov POU Hradec Králové, Smiřice, Třebechovice a Nechanice.

Dále o venkov v zázemí města Náchod (3. největší město v kraji), kde hraje důležitou úlohu významná dopravní tepna a spojnice s Polskem (hraniční přechod Náchod / Kudowa Zdrój).

Dále sem patří venkov v POU Kostelec nad Orlicí, kde se promítá dobrá dopravní dostupnost do Hradce Králové (silnice č. 11 Praha – Hradec Králové – Ostrava) a zároveň relativně úspěšně se rozvíjející město Kostelec nad Orlicí.

Do této skupiny spadají venkovské oblasti, které se umísťují na předních místech ve většině sledovaných ukazatelů. Vykazují nárůst počtu obyvatel, mají příznivou hustotu zalidnění i velikost místní části. Podprůměrné hodnocení občanské vybavenosti v těsném zázemí Hradce Králové je vysvětlován suplováním těchto potřeb krajským městem.

Jedná se vesměs o spojitý venkov v zázemí Hradce Králové, kde se již projevují současné „suburbanizační“ trendy (v ČR viditelné zejména kolem Prahy) a Náchodsko, kde hraje významnou roli hraniční přechod.

Spojnicí mezi Hradcem Králové a Kostelcem nad Orlicí přerušuje venkov POU Týniště nad Orlicí, který se poněkud opožďuje. Blízkost Hradce Králové pravděpodobně omezuje a brzdí rozvoj města Týniště nad Orlicí, ale zároveň nedokáže jeho lokální význam plně zastoupit, což se promítá i ve venkovském prostoru (který se tak řadí do typu B).

Dá se předpokládat, že tento „nejúspěšnější“ typ venkova bude i v příštích letech vysoce atraktivní pro bydlení a bude zde docházet k nárůstu počtu obyvatel. Vedle příznivých změn, např. zlepšování vzdělanostní struktury, se tento venkov pravděpodobně bude potýkat s řadou negativních vlivů spojených se stěhováním městského obyvatelstva na venkov a dalšími tendencemi současné společnosti.

Typ B

Do tohoto typu spadá deset venkovských oblastí (Hořice, Opočno, Trutnov, Jaroměř, Nový Bydžov, Týniště nad Orlicí, Vamberk, Nové Město nad Metují, Dvůr Králové nad Labem a Vrchlabí). Tento venkov je možno označit jako „venkov v širším zázemí regionálního centra“. Jedná se vesměs o spojitý prostor obklopující předchozí „nejúspěšnější“ typ venkova.

Tento venkov má relativně dobré předpoklady pro rozvoj. Pro venkovské oblasti spadající do této skupiny je charakteristické, že v některých dílčích hodnoceních dosahují podprůměrných hodnot, z různých příčin. Celkově ovšem dopadají nadprůměrně a horší hodnocení v některých oblastech dokážou kompenzovat přednostmi v oblastech jiných (například Vrchlabí svojí turistickou atraktivitou + továrna Škoda Auto).

Další vývoj bude zřejmě velmi ovlivněn kvalitou lidských zdrojů (mírou aktivity místních obyvatel a představitelů obcí). Pokud obce spadající do této kategorie dokážou využít svůj potenciál, mohou se rozvíjet úspěšněji, než venkov z předchozího typu. Jejich atraktivita pro bydlení není tak výrazná a negativní dopady spojené s lidskou expanzí, suburbanizačními a desurbanizačními vlivy atp. se zde nemusí projevovat tak výrazně.

Venkovské oblasti spadající do této kategorie mají často předpoklad rozvíjet se v souladu s udržitelným rozvojem a zachovat si svoje regionální specifika a „venkovský charakter“.

Typ C

Charakteristická pro tento typ venkova je perifernost. Jedná se o typ, který má horší předpoklady pro rozvoj a ve většině dílčích hodnocení se umísťuje podprůměrně. Do tohoto typu spadá třináct správních obvodů POU (Rychnov nad Kněžnou, Jičín, Chlumeck nad Cidlinou, Police nad Metují, Rokytnice v Orlických horách, Svoboda nad Úpou, Žacléř, Česká Skalice, Hronov, Teplice nad Metují, Dobruška, Hostinné a Úpice).

Převážně se jedná o venkov hornatých oblastí při hranicích s Polskem. Společným znakem je jejich špatná dostupnost do krajského centra a omezené možnosti působit jako atraktivní oblast pro bydlení. Obvykle nenabízí dostatečné možnosti pracovního uplatnění. Často mají rekreační potenciál, ten ale není rozvinut na takové úrovni, aby kompenzoval všechny nedostatky, a zajistil všestranný rozvoj oblasti. Respektive turistický ruch je často jediná (dominantní) činnost, na které je postaven ekonomický rozvoj.

Převládá zde nízká úroveň technické infrastruktury a saldo změn počtu obyvatel je podprůměrné. Tento venkov pravděpodobně bude i nadále sloužit především jako rekreační, v některých oblastech s vysokým zastoupením objektů druhého bydlení. Pro trvalé bydlení zde i v příštím období budou ztížené podmínky. Cestovní ruch nemůže být jedinou ekonomickou činností a těžko sám o sobě zajistí atraktivitu těchto oblastí pro trvalé bydlení.

Zbylé dvě oblasti Jičín a Chlumeck nad Cidlinou se svým charakterem blíží popisu „vnitřní periferie“ leží při hranicích kraje a mají omezené rozvojové předpoklady. Venkovská oblast okolo Jičína je rozsáhlá a charakteristická velkým počtem místních částí (sídel), což je náročné na zajištění hromadné dopravy, rozvod technické infrastruktury atp. Oblast je relativně vzdálená od krajského města a podprůměrně se umísťuje ve většině dílčích hodnocení. Jedná se o starou zemědělskou oblast, kde dlouhodobě nedocházelo k výrazným investičním záměrům, tvorbě pracovních míst, ani jiným významným formám podpory.

Chlumec nad Cidlinou, přestože se jedná o region s relativně dobrou dostupností jak do krajského města, tak do dalších významných měst (např. Kolín, Pardubice) vykazuje horší předpoklady pro rozvoj. Jeho poloha působí (obdobně jako v případě Týniště n. Orlicí) spíše záporně. Dochází zde ke stárnutí obyvatelstva, a zatímco mladí lidé odchází za prací do měst, pro střední věkové skupiny se nejeví tento prostor dostatečně atraktivní. Můžeme říci, že je toto území do jisté míry „vysáváno“ silnějšími regiony v okolí.

Typ D

Poslední typ venkova představuje typ s vůbec nejnižšími rozvojovými předpoklady. Náleží do něj šest venkovských oblastí POU (Broumov, Červený Kostelec, Lázně Bělohrad, Nová Paka, Kopidlno a Sobotka).

Čtyři z těchto oblastí leží ve správním území obce s rozšířenou působností Jičín a umocňují se zde ještě více faktory, které nepříznivě ovlivňují venkov v zázemí Jičína (typ C). Jedná se o oblasti se špatnou dopravní dostupností, velkým počtem nejmenších obcí a tudíž i velmi malou technickou vybaveností. Podprůměrně se umísťují ve většině oblastí hodnocení.

Dále sem náleží Broumov, který se vyznačuje vůbec nejhorší dopravní dostupností, velmi malou hustotou obyvatel, špatnou občanskou vybaveností i technickou infrastrukturou. Poslední oblastí spadající do tohoto typu je Červený Kostelec – poněkud překvapivě – sousedí s Náchodem, který se řadí mezi venkov s vysokým potenciálem rozvoje (typ A). Pravděpodobně zde působí podobné vlivy jako v případě Chlumce nad Cidlinou a Týniště nad Orlicí. Faktory, které upřednostňují venkov v bezprostředním zázemí Náchoda, působí na své širší okolí spíše opačně, posilují odchod „úspěšných“ lidí z Červeného Kostelce a spíše umocňují diferenciaci.

5.3.2 Vymezení typů venkova metodou přirozených zlomů

Pomocí metody přirozených zlomů byly venkovské oblasti vymezeny do skupin pro každý dílčí ukazatel (saldo změn počtu obyvatel, hustota zalidnění, průměrná velikost místní části, složení populace, občanské vybavení, technická infrastruktura a časová dostupnost). Skupiny byly číslovány podle úspěšnosti. Následně bylo spočítáno průměrné umístění jednotlivých venkovských oblastí. Tyto průměrné hodnoty byly opět rozděleny metodou přirozených zlomů, čímž vznikla výsledná typologie.

Metoda přirozených zlomů vymezuje hranice skupin (typů venkova) na základě zlomů, tedy míst kde dochází k největší změně (rozdílu mezi hodnotami). Rozdělení bylo provedeno v programu ArcGIS 9.3.1 SP2, venkovské oblasti byly tímto způsobem rozděleny do tří a do pěti typů. Vymezení je zobrazeno v příloze 17.

Rozdělení venkova Královéhradeckého kraje na tři typy (A – C)

Typ A

Představuje venkov, který při rozdělení venkovských oblastí Královéhradeckého kraje do tří hlavních typů vychází „nadprůměrně“. Venkov, který má vhodné předpoklady se rozvíjet jako místo trvalého bydlení. Bylo sem zařazeno deset venkovských oblastí – Hořice, Hradec Králové, Kostelec nad Orlicí, Náchod, Nechanice, Nový Bydžov, Opočno, Smiřice, Třebechovice pod Orebem a Týniště nad Orlicí.

Typ B

Představuje velkou skupinu venkovských oblastí. Při rozdělení venkova Královéhradeckého kraje do tří hlavních typů tvoří „průměr“. Jedná se o venkov, který má více, či méně omezené podmínky pro rozvoj.

Spadá sem 15 oblastí – Česká Skalice, Dvůr Králové nad Labem, Hostinné, Chlumeck nad Cidlinou, Jaroměř, Jičín, Nové Město nad Metují, Police nad Metují, Rokytnice v Orlických horách, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Úpice, Vamberk, Vrchlabí a Žacléř.

Typ C

Venkov „podprůměrný“ s velmi malým rozvojovým potenciálem. Patří sem 10 periferních oblastí – Broumov, Červený Kostelec, Dobruška, Hronov, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Nová Paka, Sobotka, Svoboda nad Úpou a Teplice nad Metují.

Rozdělení venkova Královéhradeckého kraje do 5 typů (A – E)

Typ A

Nejúspěšnější venkov. Spadá sem venkov v těsném zázemí krajského centra. Obvody Hradec Králové, Smiřice a Třebechovice pod Orebem. Tyto oblasti mají největší předpoklad pro rozvoj, ukazují se jako velmi atraktivní pro trvalé bydlení.

Typ B

Rozvojový venkov, venkov ležící ve vzdálenějším okolí krajského města. Bylo sem zařazeno 8 obvodů. Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Jaroměř, Kostelec nad Orlicí, Náchod, Nechanice, Opočno a Týniště nad Orlicí.

Typ C

Možno nazvat jako „průměr“. Patří sem venkovské oblasti správních obvodů Chlumeck nad Cidlinou, Nový Bydžov, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Vamberk a Vrchlabí. Jedná se o venkov relativně „stabilizovaný“, který má menší podmínky pro rozvoj trvalého bydlení, ale nepotýká se s významnějšími problémy.

Typ D

Venkov s obtížnými možnostmi rozvoje. Do této skupiny je zařazeno 12 obvodů – Česká Skalice, Dobruška, Hostinné, Hronov, Jičín, Nové Město nad Metují, Police nad Metují, Rokytnice v Orlických horách, Svoboda nad Úpou, Teplice nad Metují, Úpice a Žacléř.

Typ E

Venkov s vůbec nejhorším předpokladem pro rozvoj. Je sem zařazeno šest venkovských oblastí (Broumov, Červený Kostelec, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Nová Paka a Sobotka).

5.3.3 Zhodnocení výsledků a přínos práce

Sestavené typologie vycházejí z omezeného množství (veřejně dostupných) dat. Vědomě jsou tak typologie zatíženy nepřesnostmi. Též popis vymezených oblastí je omezen, autorovými omezenými znalostmi kraje.

Vymezené oblasti (určené hranicemi správních území POU) by neměly být chápány jako striktní, i proto je venkov rozdělen do tří, čtyř a pěti typů. Určit kde přesně končí hranice jednoho typu a začíná typ jiný, není možné. Hranice nemohou být nikdy konkrétní, do typologie vstupují souhrnné údaje za venkov pověřených obecních úřadů, ale vždy bude hodně záležet na té které konkrétní obci a aktivitě místních aktérů.

Přes veškeré nedostatky je možné uvést přibližné vymezení a určit, které oblasti mají lepší předpoklady pro rozvoj a které naopak horší. Podíváme-li se do přílohy 17, kde jsou zobrazeny výsledné typologie a venkov rozdělen do typů, můžeme celkem snadno učinit některé závěry.

Přestože sestavení typologie bylo provedeno dvěma způsoby (standardizací pořadím a metodou přirozených zlomů) a venkov rozdělen do 3, 4 a 5 typů, vždy se opakuje podobné rozdělení.

Největší předpoklad pro rozvoj mají obce poblíž Hradce Králové. Jako stěžejní pro rozvoj se ukazuje dostupnost krajské metropole. Dobře vychází také venkov v blízkém zázemí Náchoda, kde se projevuje vliv významného hraničního přechodu (Náchod / Kudowa Zdrój).

Obecně s rostoucí vzdáleností centra se snižují podmínky pro rozvoj bydlení. Je zřejmý význam geografické polohy.

Znaky „vnitřní periferie“ (poloha u hranic krajů, rozdrobená sídelní struktura a velký počet malých sídel) nesou zejména venkovské oblasti ORP Jičín (správní území pověřených obecních úřadů Kopidlno, Lázně Bělohrad, Nová Paka a Sobotka).

Ztížené rozvojové předpoklady mají „periferní“ horské a hraniční oblasti, které lze dále rozdělit do více skupin. Např. na „intenzivní rekreační oblasti“, kde cestovní ruch do jisté míry kompenzuje ztížené podmínky (např. Vrchlabí, kde vliv

hraje i umístění továrny Škoda Auto) a na „druhotné rekreační oblasti“ kde není turistický potenciál dostatečně rozvinut. Možná jsou i další rozdělení.

Pojem „rozvoj“ je v této práci používán ve významu „předpoklad obcí pro růst“ tedy „expansi lidí“. Nemělo by docházet k záměně s „udržitelným rozvojem“. Z výsledků práce je ovšem možno vyvodit i předpokládané budoucí hrozby a problémy (spojené například s vysokým rozvojovým potenciálem), s kterými se budou muset jednotlivé oblasti potýkat.

Výsledky práce prokazují, že v rámci kraje lze identifikovat různé typy venkova, které mají různé předpoklady pro rozvoj. Výsledky potvrzují tezi o existenci více rozdílných typů venkova, s rozdílnými problémy, potenciálem rozvoje a potřebou různých způsobů podpory. Výsledky práce naplňují stanovené cíle a mohou posloužit jako jeden z podkladů při snaze zajistit udržitelný rozvoj a vyvážené podmínky pro plnohodnotný život na celém území Královéhradeckého kraje.

6. Diskuse

Výstupy diplomové práce potvrdily množství obecně přijímaných skutečností majících vliv na vývoj sídel.

Především se prokázal význam geografické polohy a časová dostupnost centra. Tento faktor byl jako stěžejní pro rozvoji území mnohokrát jmenován [např. HAMPL, GARDAVSKÝ, KÚHNL 1987; HAMPL 2005], jeho klíčový význam při rozvoji venkova prokázali PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010].

CHROMÝ, JANČÁK, MARADA, HAVLÍČEK [2011] nepotvrdili tezi o existenci více odlišných venkovů a jejich výsledky indikují spíše jeden venkov (hodnocení provádí na základě percepce venkova představiteli lokální samosprávy). Výsledky této práce naopak prokazují podobně jako např. PERLÍN [1998b, 2001, 2010b], že jsou typy venkova s rozdílným předpokladem pro rozvoj (a to i v rámci kraje).

V Královéhradeckém kraji byly identifikovány venkovské oblasti s charakterem „vnitřní periferie“, kterou vymezil MUSIL [1988] dále prověřil a aktualizoval MUSIL, MÜLLER [2008]. Přestože, uvedení autoři vymezují „vnitřní periferii“ v rámci jiných územních jednotek, při porovnání s výsledky diplomové práce (zpracované pro venkov správních území POU) je zřejmá podobnost.

PERLÍN, KUČEROVÁ, KUČERA [2010] vymezují typy venkova ČR, přičemž v Královéhradeckém kraji se podle tohoto vymezení vyskytuje 5 typů venkova (*Intenzivní rekreační oblasti, Problémový rekreační venkov, Neprofilovaný venkov, Rozvojový venkov a Nerozvojový sousedský venkov*). Pokud toto rozdělení konfrontujeme s výsledky diplomové práce, vesměs můžeme vymezit obdobné typy (intenzivní rekreační oblasti, oblasti s nedostatečně rozvinutým rekreačním potenciálem, venkov s vysokým předpokladem pro rozvoj a nerozvojový venkov), ovšem vymezení jednotlivých oblastí se poněkud liší.

Ačkoliv v základu se obě vymezení shodují, některá správní území POU jsou zařazena zcela rozdílně (například Jičín, Kostelec nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou). To může být způsobeno rozdílnou velikostí území, které je mezi sebou porovnáváno

(POU v rámci Královéhradeckého kraje x POU v rámci ČR), ale také rozdílnou datovou základnou. V rámci diplomové práce byly posuzovány jiné skupiny ukazatelů a také způsob vyhodnocení byl mnohem méně sofistikovaný, což při hodnocení na regionální úrovni může být postačující. V další práci by bylo vhodné nesoulad prověřit.

Pochybnosti o způsobu hodnocení a nevyhnutelné zkreslení při použití dat, s kterými je pracováno v této diplomové práci, zmiňuji již v kapitole 5.2. Jde například o to, že přítomnost prvku technické infrastruktury (kanalizace, plynu...) v obci nevypovídá o tom, v kolika částech obce (sídlech) je přítomen, ani kolik % obyvatel je na něj napojeno. Stejně tak způsob hodnocení občanské vybavenosti je zatížen zkreslením. Přítomnost / nepřítomnost občanské vybavenosti v obci nehodnotí, jak je obyvatelům skutečně dostupná. Při hodnocení docházkové vzdálenosti může vycházet kvalita občanské vybavenosti rozdílně (ovlivněno např. tvarem sídla a dostupností centra obce).

Ovšem dílčí výsledky rovněž přinesly, vedle řady hypotéz a pochybností, některá potvrzení současných trendů, například zvyšující se nárůst obyvatel na venkově a pokles obyvatel ve městech. Jde o zásadní změnu, kdy po mnoha desítkách let vylidňování venkova dochází k opaku. Tento trend, stejně jako např. *MATOUŠKOVÁ [2011]*, potvrzuje význam zabývat se venkovem a dá se očekávat, že v příštím období bude ve venkovském území probíhat řada změn.

Nicméně diskutabilní zůstává samotné vymezení venkova. Vyhotovením práce jsem si uvědomil, že Královéhradecký kraj má velmi různorodou sídelní strukturu. Před další prací zabývající se venkovem Královéhradeckého kraje, bych nejprve popsal funkční vztah mezi jednotlivými sídly v tomto kraji a teprve na základě toho venkov vymezil.

7. Závěr

Výsledky zpracované diplomové práce i poznatky dílčích analýz dokládají, že Královéhradecký kraj je z hlediska venkovského prostoru tvořen velmi rozdílnými sídly a oblastmi. Výstupy celkem jasně prokazují, že se v území Královéhradeckého kraje vyskytují typy (oblasti) venkova s rozdílným předpokladem pro rozvoj.

Potvrzuje se, že klíčový význam hraje poloha, zejména časová dostupnost centra (Hradce Králové). Zjednodušeně můžeme říci, že čím blíže jsou venkovské oblasti ke krajskému městu, tím se zvyšují jejich šance na rozvoj.

Dostupnost krajské metropole může kompenzovat jiný klíčový prvek, například významná dopravní trasa a hraniční přechod (Náchod).

Znaky „vnitřní periferie“ (poloha při hranici kraje a velký počet malých sídel) se projevují na Jičínsku, zejména ve správních obvodech Kopidlno, Sobotka, Nová Paka a Lázně Bělohrad.

Obecně horší předpoklady pro rozvoj vykazují také venkovské oblasti nacházející se při hranicích republiky (např. Orlické hory, Broumovsko), kde je převážně zachovalé přírodní prostředí, ale mezi turisty nepatří tyto lokality k nejvyhledávanějším. Obvyklé je zde vyšší zastoupení objektů druhého bydlení, ale podmínky pro trvalý život jsou horší (špatná dopravní dostupnost, nedostatek pracovních míst atd.).

V intenzivních rekreačních oblastech (Krkonoše) jsou obtížné geografické podmínky částečně kompenzovány vysokou turistickou atraktivitou a přírodní hodnotou, přesto jsou zde podmínky pro rozvoj obcí jako míst trvalého bydlení horší. Atraktivní se tyto oblasti stávají pro „vyšší vrstvu“ obyvatel, která si zde zřizuje druhé bydlení (negativní dopady těchto trendů jsou známy).

Vývojové tendence současné společnosti spojené se změnou způsobu života, suburbanizací, desurbanizací atd. se budou pravděpodobně i nadále nejvíce projevovat v nejbližším zázemí Hradce Králové. V oblastech s největším předpokladem pro rozvoj obcí jako místa trvalého bydlení. Tento rozvoj sebou

ovšem přináší řadu problémů a z dlouhodobého pohledu se může ukázat jako neudržitelný.

V řadě venkovských obcí, zejména pak v širším zázemí Hradce Králové, bude velmi záležet na kvalitě „místních elit“ a aktivitě obyvatel. Ti mohou rozhodnou, jakým směrem se bude obec vyvíjet. Zařadit sem můžeme především oblasti, které v hodnocení dopadají relativně úspěšně, ale ne nejúspěšněji. Obce, ve kterých se zatím tak výrazně neprojeví suburbanizační a jiné trendy současné společnosti, a přesto se relativně úspěšně rozvíjejí.

Práce analyzuje možnosti venkova jako místa pro „rozvoj trvalého bydlení“ a pojem „rozvoj“ je v ní používán právě v tomto významu. Nicméně z výstupů lze vyvodit i možné budoucí hrozby pro jednotlivé oblasti venkova. Hrozby spojené například s rozvojovým potenciálem a expanzí lidí.

Práce naplnila stanovené cíle. V rámci práce byla zhodnocena diferenciací venkova na lokální úrovni a potvrzeno, že i v rámci Královéhradeckého kraje existují rozdílné typy venkova, s jinými předpoklady pro rozvoj a s rozdílnými problémy k řešení.

Na základě výsledků práce by nemělo dojít kategoricky k rozškrtání obcí do jednotlivých typů venkova. Neměli bychom chápat hranice správních oblastí za přesně stanovené hranice typů venkova. Tyto hranice nejsou a nemohou být ostré, vždy bude hodně záležet na konkrétní obci, aktivitě lokálních aktérů a participaci obyvatel.

Výsledky práce mohou být použity jako námět a jeden z podkladů pro územní plánování a regionální rozvoj. Vymezení může sloužit mimo jiné k první orientaci a zasazení obce do širšího kontextu. Na základě typologie můžeme usuzovat, s jakými problémy se pravděpodobně obec může do budoucna setkat, byť se zde prozatím nevyskytují.

Diplomová práce přináší řadu hypotéz a námětů pro další výzkum. V první řadě by mělo dojít k prověření reprezentativnosti typologie a ověření výsledků za použití jiných vstupních dat.

Dále doporučuji se v dalším studiu zaměřit na zpracování podrobných analýz, které zdůvodní diferenciaci venkova v hodnocených oblastech (kvalitě občanské vybavenosti, napojení na technickou infrastrukturu atp.).

Navrhuji také zpracovat typologii celých mikroregionů kraje a identifikovat jakou úlohu hrají lokální „střediska“ (města s pověřeným obecním úřadem) pro svoje okolí (venkov).

Též je možno s použitím shlukové analýzy a dlouhodobého vývoje počtu domů a obyvatel ověřit, zda některé oblasti mají historicky podobný vývoj a jiné naopak rozdílný. Případně se další práce může pokusit zhodnotit, jestli oblasti ukazující se dnes jako „zaostávající“ byly slabší již v minulosti a pokusit se identifikovat klíčové okamžiky ve vývoji mikroregionů a vyhodnotit zdali se některá minulá rozhodnutí promítají do vývoje venkova doposud.

Význam zabývat se dále studiem regionálních disparit dokládá nově i článek *„NUTS 3 a EDORA – K typologii městských a venkovských regionů“ [MATOUŠKOVÁ 2011]*, mimochodem Královéhradecký kraj je zde uváděn jako území s horším předpokladem rozvoje.

Netradičně na závěr, ale k motivaci do další práce cituji:

„Pro popis území České republiky je vhodné používat subregionální úroveň mezi úrovní NUTS 3, krajů a obcí, kde jsou lépe rozlišitelné územní disparity. Tuto úroveň nová typologie EK neobsahuje, ale je možné ji iniciovat a očekávat v budoucnosti například v souvislosti s typologií obcí.“ [MATOUŠKOVÁ 2011, str. 10]*

* Evropská komise

8. Přehled literatury a použitých zdrojů

- **ABENDROTH L., PAVLÍK Z., 1961:** Město a venkov ve sčítání lidu. *Statistický obzor*. 1961, č. 3.
- **ANDRLE A., SRB V., 1988:** Nová koncepce pojmů město a venkov a její význam pro geografii. *Sborník ČSGS*. 1988, 93, 2, s. 103-115.
- **ANDRLE A., SRB V., 1990:** Znovu k vymezení pojmu město v Československu. *Sborník ČSGS*. 1990, 95, 2, s. 117-120.
- **BARTUŠEK O., 2000:** Porovnání českých a evropských ukazatelů rozvoje venkova. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2000, roč. 3, č. 2, s. 2-16. Dostupné také z: <<http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2000/2000-02/01.pdf>>. ISSN 1212-0855.
- **BINEK J., aj., 2007:** *Venkovský prostor a jeho oživení*. Vydání 1. Brno: Georgetown, 2007. 140 s. Dostupné také z: <<http://www.garep.cz/publikace/venkovsky-prostor-a-jeho-oziveni.pdf>>. ISBN 80-251-19-5.
- **BINEK J., aj., 2009:** *Synergie ve venkovském prostoru: Aktéři a nástroje rozvoje venkova*. Vydání 1. Brno: GaREP, 2009. 96 s. Dostupné také z: <<http://www.garep.cz/publikace/synergie-ve-venkovskem-prostoru.pdf>>. ISBN 978-80-904308-0-8.
- **BLAŽEK J., 1994:** Regionální analýza kapitálového trhu v České republice. *Geografie: Sborník ČGS*. 1994, roč. 99, č. 4, s. 225-233. ISSN 1210-115X.
- **BLAŽEK J., 1996:** Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie: Sborník ČGS*. 1996, roč. 101, č. 4, s. 265-277. ISSN 1212-0014.
- **BLAŽEK B., 1998:** *Venkov, města, média*. Vydání 1. Praha: SLON, 1998. 362 s. ISBN 80-85850-59-1.
- **BLAŽEK J., UHLÍŘ D., 2002:** *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2002. 211 s. ISBN 80-246-0384-5.
- **BLAŽEK B., 2004:** *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. Vydání 1. Brno: ERA, 2004. 184 s. ISBN 80-86517-90-X.
- **BLAŽEK J., CSANK P., 2007:** Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*. 2007, roč. 43, č. 5, s. 945-965. ISSN 0038-0288.
- **BLAŽEK J., HAMPL M., 2009:** Types of systems of actors in regional development: their function and regulatory potential. *European Spatial Research and Policy*. 2009, vol. 16, n. 1, s. 75-92. Dostupné také z: <<http://versita.metapress.com/content/2226385003n54088/fulltext.pdf>>. ISSN 1231-1952.
- **ČSÚ, 2008:** *Varianty vymezení venkova a jejich zobrazení ve statistických ukazatelích v letech 2000 až 2006*. Vydání 1. Praha: Český statistický úřad, 2008. 23 s. Dostupné také z: <http://www.vykazy.cz/csu/2008edicniplan.nsf/publ/1380-08-v_letech_2000_az_2006#archiv>. ISBN 978-80-250-1755-5.
- **ČSÚ, 2009:** *Postavení venkova v Královéhradeckém kraji*. Vydání 1. Hradec Králové: Český statistický úřad, 2009. 152 s. Dostupné také z: <<http://www.hrdeckralove.czso.cz/xh/edicniplan.nsf/p/521361-09#archiv>>. ISBN 978-80-250-1940-5.
- **Evropské perspektivy územního rozvoje.** [cit.: 2011-04-17]. Dostupné také z: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm>.
- **FŽP, 2010:** *Metodické pokyny pro zpracování diplomové práce na FŽP*. [cit. 2011-04-17]. Dostupné z: <<http://www.fzp.czu.cz/cs/?r=3274&i=3563>>.
- **HAMPL M., 2005:** *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: DemoArt, 2005. 147 s. ISBN 80-86746-02-X.
- **HAMPL M., 2007:** Regionální diferenciacce současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis*. 2007, roč. 43, č. 5, s. 889-910. ISSN 0038-0288.
- **HAMPL M., BLAŽEK J., ŽÍŽALOVÁ P., 2008:** Faktory – mechanismy – procesy v regionálním rozvoji: aplikace konceptu kritického realizmu. *Ekonomický časopis*. 2008, roč. 56, č. 7, s. 696-711. ISSN 0013-3035.

-
- **HAMPL M., GARDAVSKÝ V., KÜHNL K., 1987:** *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. Vydání 1. Praha: Univerzita Karlova, 1987. 255 s.
 - **HAVLÍČEK T., 2007:** Regionální diference lidského a sociálního kapitálu ve venkovských periferních oblastech Česka. In: *Agrární perspektivy XVI.: Evropské trendy v rozvoji zemědělství a venkova*. Vydání 1. Praha: ČZU, PEF, 2007. s. 861-871. ISBN 978-80-213-1675-1.
 - **HAVLÍČEK T., CHROMÝ P., JANČÁK V., MARADA M., 2008:** Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der österreichischen Geographischen Gesellschaft*. 2008, č. 150, s. 299-316. Dostupné také z: <www.mmr-vyzkum.cz/INFOBANKA/DownloadFile/6960.aspx>.
 - **HUŠKOVÁ B., PECHÁČKOVÁ I., 2003:** *Vymezení venkovského prostoru Libereckého kraje: Typologie venkovského prostoru*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 2003. [cit. 2011-04-17]. Dostupné také z: <<http://www.osf.cz/jizerky/venkov/typologie.htm>>.
 - **HURSKÝ J., 1960:** K otázce polovenkovských sídel. *Statistický obzor*. 1960. 40, 8, s. 362-365.
 - **HURSKÝ J., 1961:** Zjišťování stupně a tempa urbanizace (poměštění) okresů. *Statistický obzor*. 1961. 16, 8, s. 365-369.
 - **CHROMÝ P., aj., 2011:** Venkov – žitý prostor: regionální diference percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. *Geografie: Sborník ČGS*. 2011, roč. 116, č. 1, s. 23-45. Dostupné také z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2011/04/g11-1-2chromy_jancak_marada_havlicek.pdf>. ISSN 1212-0014.
 - **CHROMÝ P., SKÁLA J., 2010:** Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. *Geografie: Sborník ČGS*. 2010, roč. 115, č. 2, s. 223-246. Dostupné také z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2009/03/gcgs022010_chromy.pdf>. ISSN 1212-0014.
 - **JUREČEK Z., KOZÁK O., 1952:** Návrh na novou klasifikaci obcí a obyvatelstva na městské a venkovské. *Statistický obzor*. 1952. 31, 3-4, s. 240-245.
 - **KALECKÝ L., 2007:** *Využití venkovského prostoru v antropogenně postižené krajině severních Čech*. Ústí nad Labem, 2007. 110 s. Bakalářská práce. UJEP, FŽP.
 - **KUBEŠ J., 2000:** Literatura o geodemografických aspektech vývoje venkovského obyvatelstva a osídlení v českých zemích a na Slovensku. In: KUBEŠ, Jan. *Problémy stabilizace venkovského osídlení*. Vydání 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2000. s. 35-60. ISBN 80-7040-385-3.
 - **LÁZNIČKA Z., 1969:** Příspěvek k charakteristice sídel přechodného typu. *Sborník ČSSZ*. 1969. 74, 4, s. 345-359.
 - **MAIER K., 1990:** *Venkovské osídlení*. Praha, 1990. 185 s. Disertační práce. České vysoké učení technické, Fakulta architektury.
 - **MAJEROVÁ V., 2009a:** Local initiatives functioning as a condition of rural development of the Czech countryside. In: *Eastern European Countryside*. 2009, s. 129-149. ISSN 1232-8855.
 - **MAJEROVÁ V., 2009b:** Czech Republic after 20 years of post socialist development, countryside metamorphoses. In: *Reinventing the Rural: Between the Social and Natural*. ESRS Vaasa. 2009, ISBN 978-952-476-264-9.
 - **MARADA M., 2001:** Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie: Sborník ČGS*. 2001, roč. 106, č. 1, s. 12-24. ISSN1212-0014.
 - **MARÍKOVÁ P., 2005:** Venkov v České republice – teoretické vymezení. In: Majerová V. aj.: *Český venkov 2005*. Vydání 1. Praha: ČZU PEF, 2005, s. 37-57. ISBN 80-213-1274-2.
 - **MARÍKOVÁ P., 2006:** Kde je venkov? Vymezení hranic venkova v podmínkách ČR. In: MAJEROVÁ V., 2006: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Venkov je náš svět: Český Krumlov 1. - 3. 3. 2006*. Vydání 1. Praha: ČZU, PEF, 2006. s. 420-432. Dostupné také z: <http://soclab.pef.czu.cz/pdf/Sbornik_Venkov_neprodejne.pdf>. ISBN 80-213-1539-3.
 - **MATOUŠKOVÁ K., 2011:** NUTS 3 a EDORA: K typologii městských a venkovských regionů. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2011, roč. 16, č. 2, s. 5-10. ISSN 1212-0855.
-

- **MUSIL J., 1988:** Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*. 1988, roč. 15, č. 2, s. 67-72.
- **MUSIL J., MÜLLER J., 2008:** Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*. 2008, roč. 44, č. 2, s. 321-348. ISSN 0038-0288.
- **PAVLÍK Z., 2005:** Venkov v České republice – teoretické vymezení. In: Majerová V. aj.: *Český venkov 2005*. Vydání 1. Praha: ČZU PEF, 2005. s. 21-36. ISBN 80-213-1274-2.
- **PERLÍN R., 1998a:** *Venkov, typologie venkovského prostoru*. [cit.: 2011-04-17]. Dostupné také z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/odbor/reforma/perlin.pdf>>.
- **PERLÍN R., 1998b:** Typologie Českého venkova. *Zemědělská ekonomika*. 1998, roč. 44, č. 8, s. 349-358. ISSN 0139-570X.
- **PERLÍN R., 2001:** Typologie venkovského prostoru na příkladu obcí Středočeského kraje. In: MAJEROVÁ, V. *Regionální a sociální rozvoj venkovských oblastí: sborník příspěvků z diskusního semináře v rámci grantu Open Society Fund*. Vydání 1. Praha: ČZU, PEF, 2001. s. 106-120. [CD-ROM]. ISBN 80-213-0801-X.
- **PERLÍN R., 2009:** Vymezení venkovských obcí v Česku. *Obec a finance*. 2009, roč. 14, č. 2, s. 38-41. Dostupné také z: <<http://www.denik.obce.cz/clanek.asp?id=6384068&hledej=perl%EDn>>. ISSN 1211-4189.
- **PERLÍN R., 2010a:** Theoretical approaches of methods to delimitate rural and urban areas. *European Countryside*. 2010, vol. 2, n. 4, s. 182-200. Dostupné také z: <<http://versita.metapress.com/content/d17612n1u12033p2/>>. ISSN 1803-8417.
- **PERLÍN R., 2010b:** Typologie venkovského prostoru. *Obec a finance*. 2010, roč. 15, č. 2, s. 46-49. Dostupné také z: <<http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6438321>>. ISSN 1211-4189.
- **PERLÍN R., KUČEROVÁ S., KUČERA Z., 2010:** Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie: Sborník ČGS*. 2010, roč. 115, č. 2, s. 161-187. Dostupné také z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2009/03/gcgs022010_perlin.pdf>. ISSN 1212-0014.
- **PERLÍN R., KULDOVÁ S., 2008:** Typology of rural areas. In: MAJEROVÁ V. *Venkov je náš svět: sborník příspěvků z mezinárodní konference: Countryside - our world: collection of papers of international conference*. Vydání 1. Praha: ČZU, PEF, 2008. s. 487-509. Dostupné také z: <http://soclab.pef.czu.cz/pdf/sbornik_Venkov_Kutna_Hora.pdf>. ISBN 978-80-213-1851-9.
- **PIZZOLI E., GONG X., 2007:** How to Best Classify Rural and Urban? In: Lenders, S., Lauwers, L. Kerselaers, E. (Ed.), *Rural-Urban Delimitation. A Statistical Analysis* Merelbeke: ILVA. Dostupné také z: <<http://www.stats.gov.cn/english/icas/papers/P020071114325747190208.pdf>>.
- **Program obnovy venkova Královéhradeckého kraje na období 2009-2013.** [cit.: 2011-04-17]. Dostupné také z: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/granty-dotace/program-obnovy-venkova/2010:-program-obnovy-venkova-31289/>>.
- **SKLENIČKA P., 2003:** *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.
- **SLAVÍK V., 1990:** K problematice klasifikací obcí ku sčítáním obyvatelstva. In: RYŠAVÝ, Z. *Problémy rozvoje venkovského osídlení*. Vyd. 1. Praha: Čs. demografická společnost a VÚVA, 1990. s. 77-82.
- **SRB V., KUČERA M., 1962:** Nová klasifikace městských obcí v Československu. *Sborník ČSSZ*. 1962, roč. 67, č. 2, s. 160-173.
- **STŘELEČEK F., SKÁLOVÁ J., 2000:** Vymezení venkovských regionů podle metodiky OECD a EUROSTATU. *Zemědělská ekonomika*. 2000, roč. 46, č. 11, s. 506-514. ISSN 0139-570X.
- **ŠTENCLOVÁ Š., 1998:** Soudobý český venkov. *Zemědělská ekonomika*. 1998, roč. 44, 8, s. 365-371. ISSN 0139-570X.
- **ŠTĚPÁN L., VAŘEKA J., 1991:** *Klíč od domova: lidové stavby východních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1991. 357 s. ISBN 80-7031-660-8.
- **ŠTIKA R., 2002:** *Vývoj meziregionálních rozdílů na území Česka od roku 1918*. Praha, 2002. 118 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, PŘF.

-
- **ŠTIKA R., 2004:** Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. *Geografie: Sborník ČGS*. 2004, 109, č. 1, s. 15-26. ISSN 1212-0014.
 - **TRNKOVÁ V., 2009:** Vývoj osídlení v ČR. In: MAJEROVÁ, Věra. *Sociologie venkova a zemědělství*. Vydání 4. Praha: ČZU, PEF, 2009. s. 174-188. ISBN 978-80-213-0651-6.
 - **TRNKOVÁ V., TRNKA R., 2002:** Venkov 1999: Sociálně-demografická situace, regionální disparity. In: MAJEROVÁ V. *Český venkov 2000: Základní údaje*. Vydání 1. Praha: ČZU PEF, 2002. s. 9-50. ISBN 80-213-0915-6.
 - **Územní agenda Evropské unie: Pro konkurenceschopnější a udržitelnou Evropu rozmanitých regionů.** *Urbanismus a územní rozvoj*. 2007. s. 5-11.
Dostupné také z: <http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2007/2007-03/02_Uzemni_agenda_dokument.pdf>. ISSN 1212-0855.
 - **VAISHAR A., 1985:** K vývoji rozporu mezi městem a vesnicí a jeho řešení z hlediska geografie sídel. *Zprávy GgÚ ČSAV*. 1985. 22, 4, s. 9-20.
 - **VAISHAR A., ZAPLETALOVÁ J., 1989:** Ke správnosti využití statistického vymezení města v geografii. *Sborník ČSGS*. 1989, roč. 94, č. 2, s. 103-106. ISSN 0231-5300.
 - **VEREŠÍK J., 1955:** K metodám vymezování hranic míst. *Geografický časopis*. 1955, 7, 1-2.

Přílohy
